

בת קול יעקב

על חמש מגילות

על פי ספר "קול יעקב"

מדרושי ראש המגידים פאר הדרשנים

רבי יעקב קראנץ זצ"ל

המפורסם בשמו המגיד מדובנא

בני ברק

תשס"ח

המולך מהודו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה. (אסתר א, א).

חד אמר הודו בסוף העולם וכוש בסוף העולם כו' עד כיוצא בדבר אתה אומר
(מ"א ה, ד) **כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה.** (מגילה יא ע"ש).

וראו לבאר שינוי לשון המקרא, שבכאן הקדים מהודו ועד כוש, ואחר כך אמר קכ"ז מדינה, ובמלך שלמה נאמר בהיפך, תחלה בכל עבר הנהר ואח"כ מתפסח ועד עזה.

אבל הענין הוא כך. דע כי שמע החכמה יתרבה ויתגדל לפי מרחק המקום, והדבר נראה לעין כי אף אם יהיה אדם מופלג בחכמה ובמעלות נכבדות, עם כל זה לא יתחשב כ"כ בביתו ובעירו כמו שיתחשב בעיירות זולתו, כי שם זורח כבוד שמו יותר. וכל אשר ירחק המקום מעירו יגדל שמו יותר, ומה גם במדינות אחרות.

וכמו שריחוק המקום גורם גדלות שמע החכם, עד אשר הרחוקים מאד ייראו ויחתו מלשאת שמו על שפתם מחמת יקר ערכו אצלם, כן להיפך ריחוק המקום גורם מיעוט מלך עז ותקיף. הלא תראה בעיר מנוחתו של מלך עז ותקיף יחיל כל אדם מפחדו, וממוראו יערצו ויחתו, לא ירים איש את ידו ולא ירחיב פיו כרצונו מאימת כבוד המלך. ומדי יתרחק המקום כן תמעט אימתו ופחדו מבני אדם, מחמת שאין תמונתו לנגד עיניהם. וכמובא בש"ע (סי' א ס"א) כי אין ישיבת האדם ותנועותיו וכו'.

לפי זה נאמר, כי ברצות אדם לספר מעלת איזה חכם ולהפליגו בחכמתו, אז יאמר כי הוא חכם אמיתי גדול בביתו ובחומותיו יד ושם טוב כמו שהוא גדול בקצה הארץ, כלומר כמו ששמעו הולך למרחקי ארץ כן הוא באמת. ולהיפך בספרו גדולת מלך עז ותקיף יאמר כי הוא מלך גדול ונורא בכל המקומות אשר שמעו הולך, כמו שהוא נורא ואיום בעירו לאנשים הרואים את כבודו.

והנה ידוע מאמר חז"ל (מגילה יא) המולך שמלך מעצמו, ולא שהיה ראוי למלוכה מחמת חכמתו כי מלך טפס היה. גם לא היה מזרע המלוכה, רק בכחו ותקפו ורוב עשרו הגיע למלכות. ולזה ברצותו לספר תקפו וגבורתו, אמר, המלך מהודו ועד כוש קכ"ז מדינה. ובאו חז"ל להמתיק הענין ואמרו, כשם שמלך מהודו ועד כוש הקרובים אליו, ויושביהן ראו את כבודו ותקפו, כך מלך על קכ"ז מדינה. וכי תקפו וגבורתו עצמו מאד, עד אשר מפחדו יחילו הרחוקים כמו הקרובים.

הקדמה קטנה

תעודת המגיד בישראל, להוכיח את העם בשבט פיו, להשמיעם תוכחות מוסר וליישרם לדרך הטוב והישר אשר צוה ה'. הכל לפי המקום והכל לפי הזמן והכל לפי השומעים, יטיף לקחו בקהל עם ועדה. ויהיו המקראות והמדרשים בפיו, כחומר ביד היוצר, להשפיע מוסר ויראת שמים בדרשותיו.

לא מן הנמנע, כי כאשר נוכח עיני המגיד עמדה תכלית אחת, יבוא עליה בעקיפין. יפתח בדרוש על פרשת השבוע, כנהוג בכל תפוצות ישראל, בדרך דרוש ורמז, לעמוד על ענין מוקשה ולתמצו כיד ה' הטובה עליו. ויגלגל מענין לענין, עד אשר יזכיר את תכלית דרושו, כאילו אך דרך אגב וגלגול בא אל פיו לענות בו. ולא נודע כי אליה מגמתו, והיא תכלית כל הדרשה.

כחו של המגיד אינו רק ברעיוני רוחו, כי אם בפיו. ניגונו של מגיד והטעמת הדברים, הם נשמת הדרשה, ואינה דומה שמיצה לראיה.

סידור דרושי המגיד על סדר הפסוקים, גם אם אין בו שמץ מנהו מתכלית הדרשה, כי אין איש יודע המקום והזמן והתכלית אליה סיבב דבריו. מכל מקום תועלת רבה בו, להחכים חכמת מוסר, וללקט יסודי היראה והדעת אשר הגה ברוחו.

תלמידו של המגיד מדובנא הוא אשר סידר את הספר **"קול יעקב"**, על חמש מגילות, מרשימות המגיד ומזכרונו, וסידרם כדרושים על סדר הפסוקים. וכדרך הדרוש הרי הוא הולך ונוסע מענין לענין, שזור נימא בנימא, מקדים פסוק נוסף ומבארו בהקדם מאמר חז"ל, עד אשר יבוא אל מחוז חפצו ביאור המקרא הזה.

אמנם נתמעטו בדורנו דורשי הדרוש בסגנון זה, וכל איש מבקש לראות ביאור הפסוק על מכונו, בלי הקדמות וללא תוספת דברים. על כן ירדתי לשדה זו וקצרתי אותו, להביא הדברים אך אשר יכונו לבאר הפסוקים. למען יהיו הדברים ערבים על קוראיהם, וחכמת המגיד המפורסם בראש חוצות תרון. ומטעם זה קראתי שמו **"בת קול יעקב"**, כי לא קולו של המגיד הוא רק כבבואה דיליה.

אפשר כי היה ראוי לסגנון את הדברים מחדש, בסגנון קל אשר בני דורנו רגילים בו יותר. אולם אם אין אנו שומעים את הניגון של המגיד, ואין אנו נוטלים חלק בבנין הדרוש, לפחות יהיה הסגנון לפליטה.

ויה"ר שיהיו דברי המגיד נכנסים ללב, להרבות תורה ויראת שמים. והיה זה שכרי.

וזהו שמספר כותב המגילה, מאיזה בחינה היתה סעודת אחשוורוש. ואמר אם שהראה במשתה ההוא גודל הפיזור והוותרנות, דע כי הכל היה רק להתפארות ולהרבות כבוד לשמו, ולא לשום טובה וכבוד להקראים. וזה עשה משתה לכל שריו ועבדיו חיל פרס ומדי וגו', והכל היה רק לסבת הראותו את עושר כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גדולתו, ולא לכבוד הקראים כלל.

ובמלואת הימים האלה עשה המלך לכל העם הנמצאים בשושן הבירה למגדול ועד קטן. (אסתר א, ה).

נראה שכיוון באריכות הספור, שאמר למגדול ועד קטן אחרי אמרו לכל העם הנמצאים, להורות הפלגת המשתה עד מאד. וכמו שהפליגו חז"ל במדרש גודל המשתה, שאמרו יום האחרון כיום הראשון ע"ש. דהיינו שלא מיעט המטעמים וכל עניני המשתה של יום המאוחר מהקודם, רק כולן היו שוין לטובה.

והנה אם היה מקדים לקרוא את הפחותים ועם הארץ תחלה, והיה מאכילם לפי ערכם וכבודם הראוי, ואחריהם היה קורא לגדולי ערך חשובים ונכבדים מאלה, והיה מאכילם ומכבדם גם כן לפי ערכם, לא היה כל כך חשיבות והפלגה, כי כן ראוי לכל אדם לעשות. לזה אמר הכתוב שהוא לא כן עשה, רק הקדים והחל בגדולים תחלה, ומסתמא כבדם לפי ערכם כאשר יאות להם. ואם לימים הבאים קרא לפחותי ערך מהם, מכל מקום לא מיעט המטעמים מאשר היו תמול שלשום, עד שגם ביום האחרון שהיו הפחותים שבעם, מכל מקום לא נתמעטו המטעמים מכמו שהיו בתחלה, וזה מורה הפלגת המשתה ביותר.

וזהו ובמלואת הימים האלה עשה המלך לכל העם וגו' למגדול ועד קטן, כלומר בגדול החל ובקטן כלה, ועם כל זה היה המשתה שוה מראש ועד סוף.

אמר רב חנינא בר עטל יהודים היו שם באותה סעודה, אמר לון אותו רשע יכול אלקכון עתיד דעביד לכון יותר מכן, אמרו לו עין לא ראתה אלקים זולתך יעשה

לא כן אצל שלמה המלך ע"ה שגדולת ממשלתו היה בעבור חכמתו, כתיב להיפך כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה, לפי הדרש כשם שמעלתו ושמע חכמתו הלכו בבל עבר הנהר כן גדלו בביתו עוד יותר. והבן.

בהראותו את עושר כבוד מלכותו. (אסתר א, ד).

כוונת המאמר להראות לנו ב' בחינות בין מכניסי אורחים. הבחינה הא', בכוונת המארח לטובת האורח, אם לשבר רעבון הרעב ולרוות הצמא, או לכבד אנשים מכובדים מחמת חשיבותם. הבחינה הב' היא גרועה ושפלה, והיא שאין בכוונת המארח טובת האורחים וכבודם כלל, רק לתפארת עצמו שישבחוהו האורחים בקהל עם לאמר אין כמוהו מכניס אורחים, ושיספרו גם כן פרשת גדולת עשרו כלי כספו וזהבו וסגולת אוצריו. ועל כן הוא מאסף כל הלך לביתו ומאכילו ומשקהו, ומראה לפניהם כל בית נכאתו למען יתפלאו.

והנה הבחינה להכיר כוונת המארח הוא, באם יקרה אצלו בעת הסבת האורחים איזה סבה לא טובה, והוא אבדן איזה חפץ מכספו וזהבו, בזה יוכר ויבחן. כי אם אמנם שכל אדם הוא בהול על ממונו, עם כל זה אם הוא מבחינה א' דהיינו שכל כוונתו היא לטובת וכבוד האורח כנזכר, אזי איננו שוה בנזק חפצו כלל למען יכאיב את לב האורחים, ולא יביישם. ויאמר בלבו אכלול ההיזק הזה עם שאר הוצאות הסעודה, ולא אדאיב את נפש האורחים ויאכלו בשלום, וה' אשר צוה לקרב את ההלך ולתת כבוד לאיש מכובד הוא ימלא חסרוני, באשר יאמר אשר טובת וכבוד האורח יחפץ.

לא כן זה אשר כוונתו רק להתפארותו למען יספרו שמו בכל הארץ, ולא יחוש לכבוד האורח ולטובתו כלל, ולולא חפצו בהתפארותו היה סוגר דלתות ביתו בל יבא הלך לנגד עיניו. הוא לא ישא פני האורחים ולא יחוש לכבודם, באם יקרה לו מקרה מה בשבתם על הלחם, ואיננו יכול להתאפק אף רגע אחת מרוב התבהלו על חפציו החמודים הנותנים כבוד לשמו. ואם רק בסבת כבודו והתפארותו יקרב אל האורחים, הנה ככה בפגם כבודו קצת מחמת איזה מקרה ישחית הכל ולא ישא פני איש, כי במה נחשב הוא אצלו נגד פגם כבודו וחפציו.

ונמתיק הענין על פי משל לעשיר אחד, שהיתה לו אשה רעת מזג מאד ותעציבהו תמיד ותמרר את חייו, ומדי אכלו ושתותו מררה ועצבה את רוחו עד אשר קץ בחייו. פעם אחת נסעה מביתה לצורך מה על איזה ימים, ונשאר הוא לבדו בביתו עם משרתיו עושי רצונו, וינפש מעט מכעס אשתו. ויצו להמשרתת להכין לו מטעמים כאשר אהב ולהביא לו יין טוב, ויאכל וישת וייתב לבו מאד. וחשב לעשות כזה ביום מחר גדול יתר מאד, ולהתענג על רוב שלום. פתאום באה אשתו לביתו, בעוד לא עלתה על לבו. ויהי כראותו אותה ויפג לבו ונתכרכמו פניו, והבינה אשתו שעל ביאתה מהר הוא מיצר כל כך. מה עשתה, צותה להמשרתת להעריך שולחנו גם הלילה במטעמי אוכל ומשתה יין כמו אמש, ויאכל וישת ויתמה מאד מה היה לה.

לאחר אכלו ושתותו שאלתהו לאמר, אישי הגד נא לי אל תכחד ממני, אם מתקן לך המטעמים כעת כמו אתמול. והשיב לה, חי אני כי מטעמי אתמול לא היו טובים כל כך כמו עתה, ומכל מקום ערבו לחכי יותר, יען היה בלעדיך ואנכי בדד ישבתי, ומר המות סר מנגד עיני.

הנה כמו כן היתה תשובת היהודים לאחשורוש באמרם אלקים זולתך, כלומר לו יהא כדברך שלא תהיה סעודתו גדולה כסעודתך, מכל מקום נתענג עליה כפלי כפלים מאשר עתה, לפי שאז תהיה זולתך ובלעדי ממשלתך עלינו, ואין תענוג גדול מזה. והתשובה הזאת היתה רמוזה במאמרם, ובכדי שלא תתגלה לו כוונתם השיאו את הענין לדבר אחר, ואמרו אם כסעודה זו הוא עושה לנו וכו'.

לעשות כרצון איש ואיש. (אסתר א, ח).

איש זה מרדכי שנאמר איש יהודי, ואיש זה המן שנאמר איש צר ואויב וכו'.
(מדרש)

והוא תמוה, כי הנה מלבד שהוציאו ז"ל המאמר מפשוטו, באשר יחדו הענין אל שני האישים האלה דוקא, ולא אל כל אדם כמשמעות איש ואיש בכל מקום. הנה עוד יקשה שהמאמר יהיה סותר את עצמו, כי באמרו שהשתיה היתה אין אונס, הנה איש כל הישר בעיניו עשה אם לשתות ואם לחדול, אם הרבה ואם מעט. ואם המלך יסד לעשות כרצון שני אישים אלה, בהכרח היה אונס, כי מי היה יכול לסרב נגד רצונם.

למחכה לו (ישעי' סד, ג), אם כסעודה זו הוא עושה לנו אנו אומרים לו כבר אכלנוה על שולחנו של אחשורוש. (מדרש ב, ה)

והנה השאלה והתשובה גם שתיהן נפלאו ממני, כי רחוק הוא שיעלה על לבו של אותו רשע שאלה כזאת. כי מאין ידע שעתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים, שישאל הוא אם יכולה להיות טובה יותר מסעודתו. והתשובה אינה מובנת כלל מראש עד סוף, א' למה האריכו כל כך בתשובת עין לא ראתה להשלים כל הפסוק, והיה די להם בעין לא ראתה לבד. ותו למה הוסיפו עוד לומר אם כסעודה זו הוא עושה וכו', אחרי שמבואר בכתוב שכמוה לא נהיתה בעולם הזה.

אבל נראה ששאלתו של אחשורוש נצמחה מסבת התפלאו על בוא היהודים על סעודתו, ותשובתם היתה בהשכל ובדרך חידה ובסתר, ודבריהם היו חדודין לאחשורוש כמדקרות חרב. ולמען לא תתגלה לו כוונתם ויתמלא חמה, השיאו את הענין לדבר אחר, כאשר נבאר.

והנה בלי ספק היתה מבוכה בין היהודים, אם ילכו אל הסעודה ואם יחדלו. ואשר הכריע ההליכה על המניעה, נאמר בדרך סברא שהיתה ע"פ מאמר חז"ל (ברכות נח), אמר רבי יהודה לעולם ירוץ אדם לקראת מלכי ישראל ואפילו לקראת מלכי עכו"ם שאם יזכה יבחין וכו'. ומדרך ההיקש שייכא סברא זו גם כן אצל הסעודה, להבחין בין סעודת מלך בשר ודם לסעודת הקב"ה לצדיקים לעתיד לבוא.

ואולי הוא גם כן כוונת חז"ל, שאמרו כל ההולך לבתי טרטריאות ולבתי קרקסאות אינו זוכה לראות בקנוגיא שיעשה הקב"ה עם הלויין לעתיד לבוא. יכול להיות גם כן הכוונה על דרך זה, להוציא מלבות בני אדם. שלא יסברו שמצוה לילך לבתי טרטריאות, מסברא שאם יזכה יבחין. ולכן אמרו ז"ל כל ההולך אינו זוכה, נמצא שוא סברת בני אדם.

ואפשר שאחשורוש הבין שזאת היא סבת לכתם אל סעודתו, ולכן שאל להם מה ששאל, ור"ל הנה ממה שאתם באתם אל שולחני מוכח שמובטחים אתם לסעודה גדולה מזו, אבל לדעתי כלום יכול אלקכון למיעבד לכון יותר מכן. והנה הם השיבו לו ברמז דברי חדודין, במאמר אלקים זולתך.

ישראל תמיד וחפץ ברעתם, שיהיה נקיון שינים וחוסר בכל גבולם, ולא היה יכול לסבול שיתענג יהודי מטוב עולם הזה.

והנה בסעודה זו גם מרדכי היה חפץ שלא יהנו מן הסעודה, אבל לא מטעם אחד. כי טעם מרדכי היה לבלתי יהנו מסעודתו של אותו רשע למען לא יענשו, וטעם המן היה מרעת עינו עליהם להיותם נבזים בעיניו, ולא היה יכול לסבול שיתענדו ממטעמי המלך ומיין משתיו. והנה הסכימו שניהם שלא לאנס את העם בסעודה זו, מרדכי לא היה אונסם באומרו אולי לא ירצו ליהנות אחר שאין אונס, והמן לא אנסם מרוע לבו.

ומעתה יוכל להיות המאמר כפשוטו, שהמלך יסד על כל רב ביתו לעשות כרצון כל אדם. ור"ל בידעם אמתת הדבר ששני אישים האלה שמשו בסעודה, פירשו מלת איש ואיש בדרך צחות גם לכוונה זו. כלומר מצות המלך שלא לאנס שום אדם רק לעשות כרצון כל איש, היתה בפי שני אישים הללו כדבש למתוק. ואף שהיו מתנגדים תמיד, עתה הושווה רצונם שלא לאנס את היהודים, ואם לא מטעם אחד כנ"ל.

ביום השביעי כטוב לב המלך ביין. (אסתר א, י).

נראה לפרש כוונת זה הספור, ומאי נפקא לן מניה אם היה כטוב לב המלך ביין וכל הענין. שהרי כל עצמה של מגלה זו היא רק לספר הנס הגדול שנעשה לנו על ידי אסתר המלכה ומרדכי היהודי, ומה לן אם נהרגה ושתי או מתה כדרך כל הארץ.

אבל הנראה שדבר גדול כיוון כותב המגלה בספור הזה, להראות לנו איך הקב"ה ברוב טובו מצמיח לנו תרופה מהמכה עצמה. וכמאמרם ז"ל הביאנוהו בביאור (קהלת ט, ב) הכל אשר לך, בשר ודם מכה באיזמל ומרפא ברטיה, אבל הקב"ה בדבר שהוא מכה בו הוא מרפא.

ונקדים לזה מאמרם ז"ל (מדרש א, י) בימים ההם, זה הוא אחד מן המקומות שהיו מלאכי השרת מדדין פתקין לפני הקב"ה, שהיו אומרים רבש"ע בית המקדש חרב ורשע זה יושב ועושה מרזיחין, אמר להם תנו ימים כנגד ימים, הה"ד בימים ההם ראיתי ביהודה דורכים גתות בשבת ומביאין הערמות וגו' (נחמי יג, טו), רבי

אבל הנראה בביאור דבריהם ז"ל, באופן שיסכימו אל פשטות הכתוב ושלא יקשה כלל. והוא דאיתא במדרש מגלה זו שמרדכי הצדיק הכריז בקרב היהודים שלא ילכו אל משתה המלך אחשורוש, כדי שלא יהנו מסעודתו של אותו הרשע בידעו שיענשו באמת, כדאיתא בגמ'. עוד מבואר במדרש שמרדכי והמן היו המשמשיין בסעודה זו, ועל פיהם נעשו כל עניני המשתה הן בחילוק המנות וכל איש כראוי לו.

ומעתה יומתק הענין ויבואר על פי משל, לאחד שמתה אשתו הראשונה ב"מ ונשאר לו ממנה בן יחידי יקר ונחמד, ונשא אשה אחרת רעת המזג מאד. ולא נאמנה רוחה אל בנו האהוב לו מאד, ושנאה אותו תכלית שנאה כמשפט אם חורגת. ויתקוטטו תמיד האיש והאשה בעבור הילד, כי כל אשר חפץ האב לענג בדשן נפש בנו ולפנקו מטוב המטעמים, היתה היא מונעת ממנו ומתנהגת עמו בתכלית הקימוץ בכל מה דאפשר.

לימים חלה הילד מחלה אנושה, וידרוש האב ברופאים עד הוציאו מסכנת מות. והיו הרופאים מזהירים ומזרזים לאביו לאמר, השמר לך מתת לבנך רב אוכל בטרם ישוב לאיתנו הראשון, פן יחלה שנית ותגדל סכנתו עד מאד, וכל אשר ימעט אכלו כן ימהר להתרפא. וישמור אביו את הדבר.

ויהי לעת האוכל חלקה אשתו למנת הילד מעט תבשיל להושיט לו, והסיר ממנה האב מחצית החלק ויושט לבנו. וכראות הבן את זאת התפלא מאד, ויקרא אל אביו ויאמר, אבי דבר חדש ראיתי בך עתה אשר לא ראיתי בך מימי, כי הנה מעולם לא היה דעתך שוה עם אשתך, כי אם היא מעטה מאכלי, אתה מפיק אצלת והוספת לי. ועתה כמוד כמות קשרתם עלי לפחות מאכלי, ולא די לך במה שפחתה היא עד אשר תוסיף לפחות, וראה איך הסבה את לבך להיות לך דעת אחת עמה.

ויען אביו בשחוק ויאמר, בני שגית בשפטך. כי אם אמנם מעשינו שוים, דעותינו בלתי שוים. כי היא עושה זאת מגודל קמצנותה ומרעת עיניה עליך, אבל אני עושה זה מגודל אהבתך אלי, ומיראתי פן יזיק לך כאשר יראוני הרופאים.

הנמשל מובן, כי מרדכי הצדיק והמן הרשע היו מתנגדים תמיד בענין היהודים. כי מרדכי היה חפץ בטובתם, שיתברכו בכל טוב ויאכלו ויתענדו. והמן היה עין את

כטוב לב המלך ביין. (אסתר א, יא).

אמר רבי יצחק עכו"ם אין להם טובה, דכתיב וטוב לא יהיה לרשע (קהלת ח, יג). **איתיבון והכתיב כטוב לב המלך ביין, אמר לו בטוב לב המלך אין כתיב כאן אלא כטוב לב המלך, טובה ואינה טובה. אבל טובתן של ישראל טובה שלמה, שנאמר** (מ"א ח, סו) **וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב על כל הטובה וגו'.** (מדרש)

להבין הענין, נחקור על הבדל אחד בין שמחת הצדיק בעולם הזה ובין שמחת הרשע. ששמחת הצדיק להיותה עצמית ואמתית, כי הוא מתענג על ה' ומשתעשע על ברכי התורה ומצותיה, אשר שמחתם היא נצחית ובלתי עוברת. על כן בשמחתו לא יתערב זר, ר"ל שהצדיק איננו צריך לדבר זר כמו יין וכלי שיר שיעוררו את שמחתו, רק לבו ירון ושמח בלעדי כל אלה. לא כן הרשע, ששמחתו היא שמחת הבל ובלתי אמתית, ולכן הוא צריך לעורר שמחתו על ידי יין כנור ונבל.

והדמיון בזה לאב ובנו שבאו בית מרזח שמכניס שם אוכל לכל הבא, ויושם לפניו מנת בשר מתובל בכל מיני בשמים, וימאן האב לאכלו. ויתפלא הבן ויאמר, אבי מדוע לא תאכל את הבשר הזה אשר ריחו נודף מרוב הבשמים. ויען האב ויאמר, בני דע כי הבשר היה כבר מוסרח, והתבלין הרבים אשר בו הם לאות ולעד על זה, כלי לולא שהיה סרוח לא היה צריך לתבלין.

וזהו שקובל הנביא (ישעיה ה, יא-יב), הוי משכימי בבקר שכר ירדפו וגו' עד והיה כנור ונבל תוף וחליל ויין משתייהם, כלומר שזהו לאות ולעד על היות שמחתם הבל, בהיותם צריכים לחקור ממסך כלי שיר לעורר שמחתם.

ומעתה הכרח מדרשם ז"ל על כטוב לב המלך ביין אינו מן כ"ף הדמיון בלבד, כי אין מזה הכרע כל כך. אבל הדרש הוא מוכרע מכל המאמר, והכ"ף היא המורה על הכוונה. כלומר טובת לבו ושמחתו לא היה עצמית, כי אם כדמיון טובה ומחמת היין, ולולא היין לא היה מרגיש בטובה כלל.

וזהו שסיים, אבל טובתן של ישראל טובה שלמה שנאמר וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב. כי ידוע מאמרם ז"ל על היין (ברכות נז, א) יש שותהו ורע לו, והנה אם יבא איש אל בית היין ורואה מסבת אנשים ואיש גביע יין בידו, הנה לא יוכל הרואה לעמוד על אמתת הדבר, מי הוא השותה מטוב לב, ומי הוא השותה מכאב לב

חלבו אמר אללא ווי היו אותן הימים, ע"ש. הרי לך שהיו ישראל נתונים בצרה באותן הימים בשביל שחללו את השבת בימי נחמיה, ונגזר עליהם היות אחשורוש מלך עליהם ויגדל את המן וכל הענין. ואם כן יקשה לכאורה במה זכו ישראל לכפרה אחר כך, אחר שאין משוא פנים לפניו ית'.

אבל הענין הוא כך, דהנה כבר ביארנו בשיר השירים על פסוק אני חבצלת השרון עי"ש, שיש ב' מדריגות בחשיבות ישראל לפני המקום. הא', אם הם טובים ושלמים בעצם, וזהו המדרגה המעולה שאז הם מאירין בפני עצמם. כמאמר המשורר יפה את רעיתי כתרצה (שיר ו, ד), ומאמר הן עם לבדד ישכן (במדבר כג, ט). המדרגה הב' היא חשיבות בהערכם נגד הגוים, שאם ח"ו ישראל אינן טובין ושלמים בעצם, אזי הקב"ה מתחסד עמנו להעריך מעשינו נגד מעשה העכו"ם, ואז יראה יתרונו לפניו כיתרון האור מן החשך.

ועל פי זה יובן היטב כוונת הספור של ביום השביעי, בהיות שנתחייבו ישראל עונש מחמת שחללו את יום השבת, כמאמר חז"ל תנו ימים כנגד ימים, ובעבור זה הומלך עליהם המלך הטפש וגדל את המן וכל הענין. על כן בא כותב המגלה לספר לנו איך מאותה המכה נצמח לנו ישע ומרפא, שבהגיע יום השביעי כטוב לב המלך ביין ראה הקב"ה היתרון הגדול שבינינו לבינם. וכמאמרם ז"ל (מדרש ג, יא) ביום השביעי, רבי יהושע בן לוי אמר זה יום השבת. ואמרו עוד (מדרש ג, יג) אמר רבי איבו כפרתן של ישראל, כשישראל אוכלין ושותין ושמחין הם מברכין ומשבחין ומקלסין להקב"ה, וכשאומות העולם אוכלין ושותין מתעסקין הן בדברי תפלות, זה אומר מדיות נאות וזה אומר פרסיות נאות וכו' עי"ש.

הרי לך שמהעונש עצמו צמחה התשובה, כי אף שהקב"ה מתחיל לענוש אותנו בהיותנו בלתי שלמים בעצם, עם כל זה הוא מתחסד עמנו אחר כך לצרף מעשינו נגד רוע מעשיהם, ואז בהכרח נצא בדימוס לפניו ית'. והנה בכאן היה עיקר העונש מחמת חלול השבת, ועל כן זכה אחשורוש לעשות מרזוחין כמדרש הנ"ל. ובאמת מאותן המרזוחין צמחה תשועתנו, כמדרש הב' שכפרתן של ישראל וגו', וכמאמר וממכותיך ארפאך כנ"ל, והבן.

לא נעשה עמו דבר משפט בעבור זה. ועוד מדוע באמת לא דברו יתר השרים מאומה, כאילו לא מצאו בו מענה. אמנם לפי דרכנו לא היה בזה העזה כלל.

והכל יבואר על נכון. כי הנה באמת בבוא איש לפני שרי המשפט בקובלנא לאמר, האיש אשר הכני או קללני דינו במה. הנה אם בתשובת השאלה יקפוץ צעיר השופטים לחרוץ המשפט לאמר דינו כך וכך, יהיה זה באמת העזה גדולה ממנו, אשר יהיה ראוי לקבל עונש בעבורה. לא כן אם באיזה אופן מהאופנים תהיה שאלת האיש שלא כהוגן ובלתי נכון כלל, אז יוכל גם הצעיר שבהם לחוות דעתו בראש כולם, ולומר שאלתך היא בלתי הוגנת ואיננה נוגעת תחת פקודתנו כלל. ועל פי חקירה זו נראה לבאר כוונת כל הענין, והיה העקוב למישור בעז"ה.

ונמתיק הענין על פי משל, לאחד שהיה פרנס בעיר אחת והיתה לו בת אשר הגיעה לפרק נשואין, ובהיותו בודק שידוכין עבורה הוטבעה בבוץ רגלו. שנזדמן לו עלם מביש עז פנים אשר לא נשא פני זקן ונכבד, והוא לא ידע מזה, והתחתן עמו והשיא את בתו לו. ויהי מימים בהקניט הפרנס את חתנו זה בדברי מוסר על איזה ענין רע אשר ראה בו, עמד חתנו וסטרו על פיו. מה עשה הפרנס, עלה השערה אל מושב הזקנים וכל בעלי אסיפה ויערוך המשפט לפנייהם לאמר, ראו נא כי בן מביש זה הכה את פרנס העיר, ועתה שפטו נא אותו במשפט חרוץ כראוי למיקם בכבוד פרנס כמוני.

ויען אחד מבעלי האסיפה, הצעיר והקטן מכולם, בהיותו שונא לחתן הפרנס מתמול שלשום, לאשר העיז פניו כנגדו, ורצה שיגיעהו משפט יותר חרוץ ונמהר ממשפט הפוגע בכבוד פרנס, ושלא יועיל לו שום התנצלות ופיוס על המעשה הרע. כי חשב בלבו לאמר מה נקל הוא לחותן שיתפייס מחתנו, ואז לא יגיעהו משפט כלל. ועל כן התחכם ויען לפני הזקנים וכל העדה ויאמר, הנה אם היה עריכת משפט הפרנס הזה ראוי לחריצת משפט ולפיסוק דין הלא שמתי ידי לפי והחרשתי, כי מי אני לדבר לפני הגדולים ממני בחכמה ובמנין. לא כן אחרי אשר עריכת משפטו הוא בלתי נכון ושלא כהוגן כלל, לכן אחוה דעי גם אני. הכי פרנס העיר לבד הוא נגד חתנו הבלעל הזה, הלא גם חותנו הוא. ועתה ישפטהו נא בעצמו קודם כל דבר לבל יהיה חתנו עוד, ויגרשהו מביתו כמשפט מורד בחותנו, ואחר כך נחזה אן מה משפטו בענין המיקל בכבוד פרנס.

למען ישכח רישו, כי גם השותה מרוע לב הוא שמח כעת מנהמת היין. ואי אפשר לעמוד על הדבר כי אם ביום המחרת, אחרי סור היין מקרבם, ואז יוכר כל אחד ויבחן. כי מי ששתה מטוב לב עדיין הוא שמח, אבל מי ששתה מכאב לב ומדאגה עוד יוכפל יגונו.

וזהו שאמרו, העכו"ם הם שותין רק למען ישכחו רישם, לכן אין להם שמחה כי אם בעת שתותם ובהתענגם, ולא אחר כך. לא כן אנחנו בני ישראל, כשאנו שותין ומטיבין לבנו הוא מחמת שמחה שלמה ואמתית, לכן לא תופסק השמחה גם אחרי כן. וזהו וילכו לאהליהם שמחים וטוב לב, כלומר שגם אחרי הפרדס ממשתה והלכו לאהליהם הם גם כן שמחים וטובי לב, וזהו לאות ששמחתם אמתית.

ויאמר ממוכן לפני המלך והשרים לא על המלך לבדו עותה ושתי המלכה כי על כל השרים ועל כל העמים. (אסתר א, טז).

הנה הפליאה עצומה, כי משפט בני אדם בהגיע לאחד גידופי זולתו, והוא מבקש משפט מהשופט או השר, הנה כל מה שיוכל לתלות בזיונו בגדול ממנו הוא תולה. דהיינו אם הוא חשוב אצל המלך או השר, יאמר, אני לא היתי מקפיד כל כך על קלוני, אבל יותר אני מקפיד על כבוד המלך בעצמו, כי הפוגע בכבודי כפוגע בכבוד המלך. וכאן נאמר להיפך, לא על המלך לבדו כי על השרים, שמשמעו שבשביל כבוד מלך לבד לא היה כדאי לתבוע העלבון. ואין לך מיקל בכבוד המלך כמוהו.

והנראה לומר שממוכן זה כיוון לדבר גדול, ואדרבה להגדיל כבוד המלך כפלי כפלים. כשנדקדק עוד אשר יש להפליא, מדוע לא נתבאר במגלה הריגת ושתי. ובדברי ממוכן אשר חרץ את משפטה לא נתבאר לכאורה כלל מה לעשות לה, שלא אמר כי אם אשר לא תבוא ושתי לפני המלך. ועוד קשה מה הוא זה שאמר מלכותה יתן המלך לרעותה וגוי, שאין זה לכאורה מעין השאלה כלל, ומה איכפת ליה לממוכן אם ישא לו המלך אחרת או לא ישא עוד כלל, הליועץ למלך נתנוהו.

ועוד יש להפליא גם על ממוכן, שהגם שלמדו חז"ל מעזותו שקפץ להשיב בטרם השיבו השרים הגדולים והטובים ממנו, ואמרו מכאן שהדיוט קופץ בראש, עם כל זה אין הדעת סובלת שימלאהו לבו לעשות כן לפני המלך. ואם נניח בו עזות כזה, מדוע

המלך, כלומר שיגרשה מביתו בל תהי עוד אשתו, ואחר כך יעויין מה לעשות לה על המרידה במלך. ומדאגת ממוכן פן עם כל זה יהמו מעיו עליה לגרשה, על כן הקדים ואמר ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה, וכמבואר הכוונה בסמוך. ומעתה נכון הוא מה שלא נתבאר במגלה הריגתה, לפי שלא דנוה השרים בכך, רק הריגתה בא ממילא אחר שגירשה המלך.

ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה. (אסתר א, ט).

אמר ר"ח בריה דר' אבהו בלשון שניטלה המלוכה משאול, שאמר לו שמואל ונתנה לרעך הטוב ממך, בו בלשון חזרה המלוכה לאסתר, ה"ד ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה. (מדרש)

כוונת המדרש, לתרץ לנו קושיא עצומה בענין הריגת ושתי ולקחת המלוכה ממנה. כי הנה מי שיש לו אשה רעה באמת, אשר היא מורת רוח לבעלה תמיד, הנה הוא מוכרח לגרשה, לא יחשוב ולא ישאל כלל אם ימצא אחרת טובה הימנה, בהיות שההכרח יאלצהו לגרשה על כל פנים. לא כן אם לא עותה כנגדו כי אם בדבר קל ולפי שעה, רק שהוא רוצה שתהיה טובתו שלמה מכל צד, ובעבור זה הוא רוצה לגרשה. אז בדין הוא שיחשוב ויתבונן היטב אם ימצא אחרת טובה הימנה, כי אולי האחרת תרבה להכעיסו או תשוה לראשונה. ואם כן יקשה איכה הוחלט לאחשורוש שרעותה תהיה טובה הימנה, אחרי אשר רק לפי שעה ובדבר קל עותה נגדו.

ולכן ראה המדרש לתרץ הקושיא, על פי קושיא אחרת בענין מלכות שאול ודוד. כי גם שם יקשה זה, איך קרע ה' המלוכה משאול על דבר קל. אם שהוא מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה, אבל מכל מקום אחרי שהבחירה חפשית איכה נדע להחליט היות השני טוב ממנו, בל ימרה את פי ה' לעולם.

והתירוץ על זה שסמך הקב"ה שהשני יקח מוסר בראותו גודל עונש הראשון, ובעל כרחו לא יעשה כמעשהו לבל יענש כמוהו. וזהו פירוש ונתנה לרעך הטוב ממך, כלומר אף שיהיה בדומה לך מכל מקום יקבל מוסר ממך.

וכן העניין כאן, שבהיות בלב ממוכן הוא המן על המלכה, וחפץ שיהיה משפטה חרוץ מאד, ובראותו שהמלך שואל כדת מה לעשות במלכה ושתי. התפלל מאד, כי מה לו לשאול, וכי מי לא ידע שהמורד במלכות חייב מיתה. ועל כן שפט בלבו, שבלי ספק כבר נכמרו רחמי המלך להיותה אשת חיקו ואינו חפץ להרגה, רק הוא רוצה לחוץ עליה משפט קל, ועל זה שאל כדת מה לעשות. והשרים הגדולים גם כן שפטו כן בכוונת המלך, ועל כן לא דנוה מיתה, כי מי זה יערב לבו לחרוץ עליה משפט מות אחר שאין כן רצון המלך, ועל כן חתו לא ענו עוד.

אכן ממוכן זה התחכם לאמר בלבו, הנה כל עוד תהי המלכה אשת חיקו, מה נקל הוא שיעתר המלך לה וימחול על כבודו, ולא יעשה עמה דבר. ועל כן קרא לאמר, הנה שאלת המלך היא בלי התבוננות מעיקרא, כי הכי מרדה במלך במה שהוא מלך לבד, הלא גם בעלה הוא והיא בגדה בו. ובבגידה זו יקל כבוד המלך כפלי כפלים מהבגידה בכבוד המלכות, כי יהיה למשל ולשנינה בפי כל אשר במדינות מלכותו, ובכל עת ישיחו לעיני בעליהן מבגידה הגדולה הזאת כדי להבזות בזה את בעליהן. ועל כן ראוי בטרם כל שיעשה לה המלך משפט חרוץ בדבר הנוגע בין אשה לבעלה, והוא לגרשה מביתו בל תהי עוד אשתו, ויראו הנשים ויוסרו ולא יהיה עוד המלך לשיחה בפניהם. והמשפט הזה הוא נחוץ מאד לעשותו קל מהרה בעוד השרים יושבים במסבת המשתה, כי אם יתאחר עדי רגע, עוד היום הזה יהי המלך למשל בפי נשי השרים להבזות בעליהן בבזיון המלך.

והנה היה כל מגמתו של ממוכן למהר משפטה, ולגרשה מבית המלך לבל תהי עוד אשתו. ואז ממילא יוגזר עליה מיתה על המרידה במלך, כי לא יכמרו עוד רחמיו עליה.

ומעתה יבוארו הכתובים, ויותרו כל הספיקות בעז"ה. לא על המלך לבדו עותה ושתי המלכה כי על כל השרים וגו', כלומר לא בדבר הנוגע בענין המלוכה לבד עותה, כי גם בדבר הנוגע לכל איש ואיש, הרי היא גם בבעלה בגדה. וזהו והיום הזה תאמרנה שרות פרס ומדי אשר שמעו את דבר המלכה לכל שרי המלך, כלומר עוד היום הזה יהי המלך לשיחה בפי השרות אשר שמעו את בגידת אשת המלך במלך. ועל כן אם על המלך טוב יצא דבר מלכות מלפניו, כלומר אל תשים אל לבך עתה כלל ענין המלוכה מה שמרדה במלך, רק תמהר מאד שיכתב בדתי פרס ומדי אשר לא תבא ושתי לפני

ונאמר ואיש לא עמד בפניהם כי נפל פחדם על כל העמים, ואין לך אהבה גדולה מזו. ובהיות עם כל זה לא שב אפו ממנו לגמרי, לרחם עלינו בשלמות ולהביאנו לציון עירו ברינה, הרי אהבה ושנאה מעורבים יחד.

ונקדים עוד חקירה אחת, ואז יצאו כנוגה דברי הגמרא שהתחלנו. דע כי כבר האריכו המדקדקים הראשונים בביאור המאמרים הכפולים במקור ופעולה, כמו המצא תמצא, נתון תתן. ואמרו שהכפל מורה על אחת משתי הוראות, או על התמדת הענין, כמו שאמרו חז"ל השב תשיבם אפילו מאה פעמים. או על כבדות הפעולה, כמו הכה תכה שנאמר בעיר הנדחת שמורה על כבדות ההכאה, דהיינו הריגה ואבדון אותם וכל אשר להם עד היסוד בם, ואסרו חז"ל בהנאה אפילו עפר עיר הנדחת.

והנה לפעמים ימצאו ב' אלו ההוראות יחד, כמו שדרשו ז"ל (חולין קמא) שלח תשלח אפילו מאה פעמים, ואמרו עוד אין לי אלא לדבר הרשות לדבר מצוה מנין תלמוד לומר תשלח מכל מקום, הרי כבדות הענין, כלומר שלא תדחה מצות שילוח אפילו בדבר מצוה.

עוד תדע כי המופת על הדבר החזק הוא הרפה, כשיפגעו איזה מזיק ולא יזיקנו אז הוא מופת על חזקו. כמו בראותך כלי זכוכית נופל ממקום גבוה לארץ ונשאר שלם, אז ידעת כי חזק הוא.

והנך רואה הפלגת ההסתר פנים שהיה בימי אסתר, שגדלה כל כך השנאה יותר מאהבה אשר אהבם. כי עם שהגדיל עמהם לעשות נקמה באויביהם, עם כל זה הכריעה השנאה על האהבה לבלתי יפר כעסו מהם על הרעה שעשו מקודם, רק הסתיר מהם פניו להניחם בגלותם. ומזה יהיה לך מופת על הפלגת ההסתר פנים שהיה בימיהם.

נמצא שעצם מאמר אנכי הסתר אסתיר וענינו, דהיינו שבא בכפל לשון המורה על כבדות ההסתרה, רומז בלי ספק על ימי אסתר, כי אז נתקיימה הפלגת ההסתר פנים, מה שלא היה כן בשום זמן מהזמנים.

ומעתה לא ממלת אסתיר לבד דרשו ז"ל רמז לאסתר מן התורה, כי היה זה דרש דחוק. אבל לפי דברינו דרשוהו ז"ל מכפל הלשון המורה על הפלגת ההסתרה, וכזאת לא אירע כי אם בימי אסתר וכנ"ל.

וכן הענין באחשורוש, שהחליט היות האחרת טובה מיראת עונש ושת. וזהו ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה, כלומר ממה שתקבל מוסר ממנה.

ויהי אומן את הדסה היא אסתר. (אסתר ב, ז).

אסתר מן התורה מנין שנאמר ואנכי הסתר אסתיר פני וגו'. (גמרא חולין קלט).

הנה אין ספק אשר לא מלשון אסתיר לבד היו מכריחין עצמן להוציא הכתוב מפשוטו, אלא שידעו ז"ל מכח המאמר שהכתוב מדבר מהזמן שהיה בימי אסתר. ובאמת מכח שהכתוב בעצמו אומר דרשני, בהכרח דרשוהו על אסתר.

ולבאר זה נקדים מה הוא הסתר פנים, והארכנו בביאורו להלן על מאמר ישנו עם אחד (אסתר ג, ח) עם מאמר המדרש (אסתר רבה ז, יב), ויאמר המן למלך אחשורוש ישנו עם אחד, אותו שנאמר בו ה' אחד ישן לו מעמו. אמר לו הקב"ה, רשע אני אין לפני שינה הה"ד הנה לא ינום ולא יישן וגו' ואתה אמרת יש לפני שינה, חייך שמתוך שינה אני מתעורר על אותו האיש ומאבדו מן העולם הה"ד וייקץ כישן ה' ויך צריו אחור (תהלים עח, סה), עיי"ש.

ותוכן הדברים כי שתי הנהגות גלויות ידענו, הנהגת אהבה והנהגת שנאה. הנהגת האהבה, בהיותנו שלום ושקטים בארצנו הקדושה. שאז הופיעה עלינו אהבתו ית' הישרה להטיב לנו בכל ענין, למען לא נחסר דבר מכל חמדת האדם, ובכל ענינינו היה מפליא לעשות עמנו כגודל חסדו ואמתו.

ולהפך עתה בעו"ה בהיותנו בגלות המר הזה, הוא ית' מתנהג עמנו במדת דינו לבד, וכמאמר חז"ל אין לך יום שאין קללתו מרובה משל חבירו. וזה מראה כאילו הוא כועס עלינו ואויב אותנו, וכמאמר המקונן (איכה ב, ה) היה ה' כאויב. וזכר שם המופת הגדול על הפרט, בלע ישראל בלע כל ארמנותיה עד וירב בבת יהודה תאניה ואניה, כי חרבן הבית הוא גדול מכל תאניה ולכן זכר אותו בפרטות.

אמנם יש הנהגה נסתרת, והיא הסתר פנים. אם תראה לפעמים בהיותנו בגלות, שיראה לנו השם נפלאות גודל אהבתו, להגדיל אותנו כנס על הגבעה, כמו שעשה עמנו בימי המן. עד שנאמר ורבים מעמי הארץ מתייהדים כי נפל פחד היהודים עליהם,

כלומר הגד נא לי ענין וסבת עשייתך, כי איך הבלתי יודע טוב ורע יתאוה לבחור ברע, ועל כרחך הוא רק מסבת אזהרתי, וכדי בזיון וקצף.

והנה מעשה המן עם מרדכי היה גם כן הפך הפעולה, כמו שפירשו המפרשים שכל כעסו של המן על מרדכי היה בעבור שהציל את המלך מיד שומרי הסף. וזה גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי אשר דבר טוב על המלך, כלומר בעבור שדבר טוב על המלך. והנה בא לחצר המלך באותה השעה שרצה המלך לגמול טובה למרדכי על זה, והוא בא לומר למלך לתלותו על כך. והוא ממש כמו המן העץ, שמחמת שעשה טובה למלך בקש מן המלך להמיתו. ומאמר המן העץ רומז על זה, לומר מי עשה כזה המן.

ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה. (אסתר ב, טו).

יש לדקדק לאיזה צורך כתב כאן מלת אסתר, שהרי עליה הכתוב מדבר.

ונמתיק הענין על פי משל, לבי סוחרים שבאו על יום השוק עם סחורת ידם. האחד היה כל סחורתו שלו, והשני היה רוב הסחורה משל אחרים שלקח מהם בהקפה, וממילא היתה סחורתו על אחת שבע על של חבירו. ויהי בשבתם בחניות זה אצל זה, התחיל זה המרבה בסחורות לא לו להתפאר על חבירו בגאווה ובגודל לבב בפני המון אנשים לאמר, ראה כמה מד ערכך מערכי, הכי הגיע כסף פדיונך תמול שלשום לכדי אחת מאלף מכסף פדיוני. ככה הכעיסהו מדי יום יום, עד הציקוהו דברי גאונו ורום לבו.

ויען חברו נגד השומעים ויאמר, הנה פה יתאמר במחיר הסחורה כאילו היה שלו. אולם יבא נא לביתו ויחזיר לכל אחד בעד הסחורות שקבל, הלא מעט מזער יהיה הנשאר בידו, ומה זה יתגאה על הבל. לא כן אני, שכל אשר אתם רואים שלי הוא בעז"ה ואין לזרים אתי מאומה.

ובזה יבואר, כי אחרי שנאמר עליה ובהגיע תור אסתר לא בקשה דבר מכל הקישוטין ותפארת העכסים כמו שבקשו שאר הנערות, נמצא שהיתה אסתר בעצמה נושאת חן. כי שאר הנערות נעזרו להתיפות ולהתנאות בכל מיני קשוט וסקור עינים,

המן מן התורה מנין שנאמר (בראשית ג, יא) המן העץ. (גמרא חולין קלט).

הנה גם פה נבאר הענין כדרך שבארנו לעיל, שלא ממלת המן הדומה באותיות למלת המן יצא להם הרמז, רק מעצם המאמר וענינו. שהיה ענין תמיהתו של הש"י על אדם הראשון, דומה לתכונתו של המן ומעשהו.

ולבאר זה. דע כי המקובלים אומרים שהתאוה באה לאדם מכח האזהרה, שאילו לא היה מוזהר על דבר שלא לעשותו לא היה חומד לה, נמצא האזהרה היא סבת התאוה. והמופת על דברי המקובלים, שכל שהוא מוזהר עליו יותר יגבר עליו כח התאוה, וכמאמרם ז"ל (סוכה נב, א) הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו.

ומעתה ראוי לדעת איפוא הוא רמוז בתורה שתהיה תגבורת התאוה בסבת האזהרה, להיות לבו של אדם נמשך תמיד אחרי הדברים הרעים והמזיקים לו, בהיותם נדמים בעיניו לערבים ומתוקים.

והנה מצאנו לזה מקרא מלא, והוא שאמר הקב"ה לאדם הראשון המן העץ אשר צויתך לבלתי אכל ממנו אכלת (בראשית ג, יא). וכפי המדרש שהביא לזה, משל לחבר שלקח אשה חדשה והוא אוהבה מאד, ומגודל אהבתו אותה מסר לה כל גזיו ואוצרותיו, חוץ מחבית אחת מלאה נחשים ועקרבים לא מסר לה. ויהי היום ותבא שכנתה אצלה ותשאל אותה לאמר מה בעליך עושה עמך, אמרה לה כל טוב הוא עושה עמי לבד מחבית זו (של נחשים ועקרבים) שאינו משליטי עליה. אמרה לה כל קוזמוקין שלו שם הוא, והוא מבקש לישא אשה אחרת וליתן אותה. מה עשתה הושיטה ידה לתוכה, התחילו מנשכות אותה. כיון שבא בעלה שמע קולה מצוחת, אמר לה ראי עד כמה הקלת בכבודי, עד שממה שהזהרתך לבלתי נגוע בחבית זו מזה השיאך לבך לעשות הפך אזהרתי, ע"כ.

והנה זה גם כן מאמר השם המן העץ אשר צויתך לבלתי אכל ממנו אכלת, כלומר לא לבד שלא נשאת לי פנים להזהר ממה שהזהרתך, כי אם עוד השיאתך אזהרתי לעשות ההפך, כי לולא הזהרתך על זה לא היה עולה על רוחך לנגוע בעץ ההוא. כי באמת לא ידענו מאין נצמחה תאוה באדם הראשון, אם קודם שאכל מעץ הדעת עדיין לא היה לו הבחנה בין טוב לרע. ואולי הוא בעצם שאלתו מה זאת עשית,

בתוף וכנור אל המלך לדעתה, ובבקר הובילה אל יד שעשגו שומר הפילגשים. וכל זה היה למען יבחון את כולן, ואת אשר יבחר המלך תמלוך תחת ושתי.

והנה כאשר הגיע תור אסתר להבעל, מצאה כל כך חן בעיניו, עד אשר צוה לבלתי הביא עוד שום בתולה לפניו, מאשר נשאר עוד בבית הגי שומר הנשים. כנראה ממאמר וישם כתר מלכות בראשה, שמיד המליכה תחת ושתי, ומסתמא לא הובאו עוד הנותרות.

וזהו ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים, כלומר הבעולות שידע אותן כבר. ולזה אמר לשון אהבה, להיות שישרה בעיניו יותר מהן. אכן אצל הבתולות, שעדיין לא היו אצלו ולא ראה אותן כלל, אינו נופל לשון אהבה, לומר שאהב את אסתר יותר מהבתולות. כי עדיין לא היה שם סבה לאהוב אותן כלל, שיתכן לומר שאהב את זו יותר מהן. ועל כן נופל על זה לשון חן, כלומר שמצאה חן בעיניו בלי סבה ובלי טעם, עד שלא חפץ עוד בזולתה אף אם תהיה טובת טעם ויפת תואר יותר ממנה.

ובפרט למאמר חז"ל אסתר ירקרקת היתה, יהיו דברינו מכוונים יותר, כי חן המקום ב"ה היה עליה בלי סבת היופי כלל.

ויהי כאמרם אליו יום יום ולא שמע אליהם. (אסתר ג, ד).

ר"י בשם ר' בנימין בר ר' לוי בניה של רחל נסן שוה וגדולתן שוה, נסן שוה הה"ד (בראשית לט, י) **ויהי כדברה אל יוסף יום יום ולא שמע אליה לשכב אצלה, וכאן כתיב ויהי כאמרם וגו' ולא שמע אליהם, וגדולתן שוה הה"ד** (בראשית מא, מב) **ויסר פרעה וגו'.** (מדרש אסתר רבה ז, ז, ע"ש באורך)

ונראה שתכלית כוונתם ז"ל ליתן טעם על שזכו שני אלו לגדולה נשגבה בעולם הזה, מה שלא זכו זולתם מן הצדיקים. ותוכן הטעם הוא זה, כי הנה מה שהקב"ה מונע טובת העולם הזה מן הצדיקים הוא, כדי שלא יטרדו על ידו מן התורה וקיום מצותיה בהתגבר עליהם תאות העולם הזה באין מונע, וכמו שאמרו חז"ל (שבת קמז) על ר' אלעזר בן ערך שנמשך אחר חמרא דפרגיתא עי"ש.

וכבואנה בית המלך באו עמהן מנגני המלך להטיב נגן ולהרבות שיר, למען יתאו המלך יפין. נמצא שכל יפעתן גרמו הקישוטין, ואי אפשר לומר עליהן שהם נשאו חן. לא כן אסתר שלא נעשה לה מכל אלה מאומה, על כן מעיד עליה הכתוב ותהי אסתר, שהיתה היא בעצמה נושאת חן, מבלי עזר שום קישוט.

וזהו מאמר החכם (משלי לא, ל), שקר החן והבל היופי, כדרך בכסף ובוזהב ייפהו, כלומר החן והיופי אינם כי אם על ידי הקישוטין המיפים אותם. לא כן אשה יראת ה' היא תתהלל, כלומר היא בעצמה מבלי צריך להתייפות בשום קישוט ופארים.

ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים ותשא חן וחסד לפניו מכל הבתולות. (אסתר ב, יז).

לבאר כפל הענין במלות שונות, שאמר נשים ובתולות. ואצל נשים אמר לשון אהבה, ואצל בתולות אמר לשון נשיאות חן.

והנה חז"ל הוקשה להם מלת נשים, שלא נזכר בכתוב כי אם בתולות, לכך אמרו מלמד שאף נשים בתולות קבץ. והיה אם בקבלה אמרו זה נקבל, אבל לפי הפשט אין צריך לזה וכמו שנבאר.

ונקדים לבאר גדר האהבה וגדר החן. והוא שלשון אהבה ברוב לא יאמר כי אם בהיות אהבה לסבת איזה טעם, כמו אהבת האדון לעבדו נאמן ביתו, שהוא מחמת שעושה מלאכתו בלתי רמיה והוא יכול לעזוב כל יש לו בידו. ומכל מקום אהבה כזו תוכל להבטל, בשיקרה לו משרת אחר כך נאמן רוח כמוהו, ויש לו מעלות נכבדות נוסף על הראשון, דהיינו שיוכל גם כן לכתוב ולחשוב חשבונות, אז בודאי יבחר בשני ואת הראשון ישלח. לא כן מדת החן שהיא בלי סבה וטעם, כי מוצאו מלשון חנם. והדבר המוצא חן בעיני בעליו לא יחליפנו ולא ימיר אותו בשום דבר זולתו, וכמו שמצינו אצל שמשון שאמר (שופטים יד, ג) אותה קח לי כי היא ישרה בעיני.

והנה בכאן נאמר אצל כל הבתולות בערב היא באה ובבקר היא שבה אל בית הנשים שני, כלומר שבכל ערב לקחו בתולה אחת מהמון הבתולות שקבצו ויוליכוה

במדרש באורך. והנה זאת היתה כוונתם להוציא הדבר לאור, למען תהיה מפלתו קרובה.

וזהו לראות היעמדו דברי מרדכי כי הגיד להם אשר הוא יהודי, כלומר זאת היתה עיקר כוונתם יען הגיד להם כי יהודי הוא, ובטוח שיראה במפלתו של המן.

ישנו עם אחד. (אסתר ג, ח).

ויאמר המן למלך אחשורוש ישנו עם אחד, אותו שנאמר בו ה' אחד ישן לו מעמו. אמר לו הקב"ה, רשע אני אין לפני שינה, הה"ד (תהלים קכא, ד) הנה לא ינום ולא יישן וגו' ואתה אמרת יש לפני שינה, חייך שמתוך שינה אני מתעורר על אותו האיש ומאבדו מן העולם, הה"ד (תהלים עח, סה) וייקץ כישן ה' ויך צריו אחר. (מדרש)

הנה אם שבהשקפה ראשונה היתה ראשית כוונתם ז"ל בדרך פשוט, והוא שסבת מפלתו של המן היתה על ידי נדידת שנתו ית' כביכול, וכמו שדרשו ז"ל נדדה שנת המלך שנת מלכו של עולם. אבל מי שעיינים לו לראות יראה, כי חז"ל כוונו בזה המאמר עוד כוונה שניה עמוקה. והראיה על זה מה שהביא המדרש לראיה על סבת מפלתו שיהיה מכח נדידת שנה את הפסוק וייקץ כישן ה', ולא הביא פסוק נדדה שנת המלך.

והנראה בכוונתם ז"ל, בשנחקר על ענין אחד. דע כי משפט האדם כשהוא ער וצלול במחשבתו, אז יהיו מעשיו מתוקנין בדרך שכל ישר, וכמאמר החכם לפי שכלו יהולל איש (משלי יב, ח). אכן אם תראה אדם אוהז בב' קצוות הפוכים, על כרחך אינו עושה זאת בדעה ישרה וצלולה, כי אם בדעה מבולבלת. ואפילו לחכם שבחכמים יקרה זאת לפעמים, בעת יקיץ משנתו או מתרונן מיין. ומזה נקח המשל על הש"י באחזו בב' הפכיות, דהיינו שמקרב מצד אחד ומרחק מצד אחד כאילו עושה מתוך שינה.

ומעתה נעמוד על בירור הדברים, ובפרט דע כי מעשיו ית' עם עמו מתחלקים לג' בחינות בג' זמנים. והוא, שבהיותו שלום ושקטים בארצנו הקדושה, אז הופיעה

והנה בראות הקב"ה באדם שכבר לבו חלל בקרבו, ואין שולט עליו כי אם היצר טוב, והיצר הרע כבר הוא מרמס תחת כפות רגליו, אז אין הקב"ה מונע מזה שום טובה וגדולה בעולם הזה. וכמו שאמרו חז"ל צדיק וטוב לו צדיק גמור, ואמרו עוד צדיקים גמורים יצר טוב שופטן.

ומעתה יצא לנו טוב טעם פה, שנתן הקב"ה גדולות העולם הזה לאלו ב' צדיקים מרדכי ויוסף. כי הם כבר משלו ביצרם הרע עד שלא נשאר בקרבם זכר ממנו, רק היצר טוב לבד שפטם. והמופת על זה, מאמר ויהי כדברה אל יוסף יום יום ולא שמע אליה. כי הנה הצדיק שאינו גמור כאשר יזדמן לפניו דבר עבירה יש עליו שני שופטים, היצר הטוב והיצר הרע. והנה אף שברוב היצר טוב גובר עליו, מכל מקום בעת שיאלצהו היצר הרע מאד מאד מיום אל יום, כבר אמרו חז"ל מלי' אע"ג דכולא לא עייל פלגא עייל. לא כן מי שלא נשאר בלבו שורש וענף מן היצר הרע כלל, עד שאינו חושק ברע עוד, כי אם רצון פשוט למאוס ברע, אז אם יפתנו יום יום ישחוק לו לא יאבה ולא ישמע אליו.

וזהו בני רחל נסן שוה, כי הנסיון העיד על שניהם שכבר נעקר היצר הרע מלבם מכל וכל, כי גם במרדכי נאמר ויהי כאמרם אליו יום ויום ולא שמע אליהם, ועל כן היה גם כן גדולתן שוה וכנ"ל.

ויגידו להמן לראות היעמדו דברי מרדכי כי הגיד להם הוא יהודי.

(אסתר ג, ד).

נראה שכונת הכתוב על פי מאמר חז"ל (מגילה טז), על ויאמר המלך מה נעשה יקר וגדולה וגו' ויאמרו נערי המלך לא נעשה עמו דבר, וז"ל, תנא לא מאהבת מרדכי אמרו כן כי אם משנאת המן. והנה לכאורה יקשה בכאן, אם היו שונאין את המן למה הגידו לו שמרדכי אינו רוצה לכרוע לפניו.

ולכן נראה, שגם כאן היתה כוונתם בהגדה זו לשנאת המן. כי שאלו את מרדכי לאמר איך לא תירא משר גדול קרוב למלך כמוהו, והשיב להם שהוא אינו רוצה להשתחות כמו אביו בנימין, והוא בטוח באלקיו שיראה במפלתו, וכמבואר כל זה

דע כשם שלא תמצא מים ואש ועצים בבית איש כי אם בהצטרכו להם, שאז יביאם לו ממקומם וממקורם, אבל בלא טעם וצורך לא יבאו ממקומם לביתו. כי מציאות האש ומקורו הוא באבנים, ומציאות המים בנהר ובמעיינים, והעצים ביערות, ושם הוא מציאותם בלא טעם, כי שם הוא מקורם תמיד. כן לא תמצא שנה מהעכו"ם על ישראל בלא טעם. לא כן עשו ועמלק שהוא שונא אותנו בלא טעם, כי הוא מקור השנאה.

והמופת על זה דרך משל, אם תראה מסיבת רעים יושבים בסעודה, ותראה להכיר מי מהם זולל וסובא. תראה מי שמלקט פירורי אוכל מן השולחן ושיורי כוסות מן המשקים, הוא זולל וסובא האמתי. כי מי שאינו אוכל רק לשובע נפשו ושותה לשבור צמאונו, לא יביט אל פירורין וטפת יין, כי באלה לא ירוה ולא ישבע.

ככה משפט הנלחם עם שונאו ומתגבר עליו, שבהכותו את רוב מחנהו עם הגבורים, אזי לא ישים לב אל שארית העם החלשים להכותם. לא כן עמלק שנאמר עליו (דברים כה, יח) ויזנב בך כל הנחשלים אחריו. אבל זה מורה על תכלית שנאתו לישראל, ושמקור השנאה אצלו הוא.

וזהו שאמר במדרש ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו, אמר להתך לך אמור לה בן בנו של קרהו בא עליכם, הה"ד אשר קרך בדרך. הורה לה שזהו סימן יאות על שנאתו התכליתית והכבושה עליו, שבא עליו בלא שום סבת מריבה שקדמה לו מאתנו, כי אנחנו לא באנו לגבולו אבל הוא קרנו בדרך, ובודאי הוא השונא האמתי שאין שלום לו לעולם.

מה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש. (אסתר ה, ו)

לבאר למה נופל לשון נתינה על השאלה ולשון עשיה על הבקשה, בשנחקור מהות השאלה ומהות הבקשה מה המה.

ונאמר שגדר השאלה הוא חפץ השואל מה שמפרש בשפתיו, ואף אם לא יהיה החפץ ההוא תכלית מבוקשו, רק אמצעי שעל ידו ישיג מבוקשו. והבקשה היא התכלית המכוון להיות מושג מהשאלה. והדמיון בזה לתינוק שואל מאביו פרוטה

עלינו אהבתו ית' הישרה להטיב לנו בכל ענין למען לא נחסר דבר מכל חמדת האדם, ובכל ענינינו היה מפליא לעשות עמנו כגודל חסדו ואמתו.

ולחפך עתה בעו"ה בהיותנו בגלות המר הזה, הוא ית' מתנהג עמנו במדת דינו לבד, וכמאמר חז"ל אין לך יום שאין קללתו מרובה משל חבירו. וזה מראה כאילו הוא כועס עלינו ואויב אותנו, וכמאמר המקונן (איכה ב, ה) היה ה' כאויב. וזכר שם המופת הגדול על הפרט, בלע ישראל בלע כל ארמנותיה עד וירב בבת יהודה תאניה ואניה, כי חרבן הבית הוא גדול מכל תאניה ולכן זכר אותו בפרטות.

והנה אם תראה לפעמים בהיותנו בגלות, שיראה לנו השם נפלאות גודל אהבתו להגדיל אותנו כנס על הגבעה. כמו שעשה עמנו בימי המן, עד שנאמר (אסתר ח, יז) ורבים מעמי הארץ מתייהדים כי נפל פחד היהודים עליהם, ונאמר (שם ט, ב) ואיש לא עמד בפניהם כי נפל פחדם על כל העמים, ואין לך אהבה גדולה מזו. ועם כל זה לא שב אפו ממנו לגמרי לרחם עלינו בשלמות ולהביאנו לציון עירו ברינה, הרי אהבה ושנאה מעורבים יחד.

על זה נאמר (תהלים עח, סה-סז) וייקץ כישן ה' כגבור מתרונן מייך, דהיינו שאחז ב' קצוות הפוכים כאחד. ומפרש והולך, ויך צריו אחר חרפת עולם נתן למו, הרי קצה האהבה, ועם כל זה וימאס באהל יוסף ובשבט אפרים לא בחר, והוא קצה השנאה.

וזהו מאמר המדרש מתוך שינה אני מתעורר על אותו האיש ומאבדו מן העולם, שתהיה ההצלה מן הגזירה בגדר המתעורר מן השינה כנ"ל, שהוא אוהז ב' הפכים בידו האהבה והשנאה יחד. ולראיה על זה לא הביא הפסוק בלילה ההוא נדדה שנת המלך, כי לא זו כונתו, אלא הפסוק וייקץ כישן ה' ויך צריו אחר.

ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו. (אסתר ד, ז).

אמר להתך לך אמור לה בן בנו של קרהו בא עליכם, הה"ד אשר קרך בדרך. (מדרש ח, ה)

יבואר בהקדים ההבדל בין שנאת עמלק לשנאת שאר עכו"ם.

לכך נאמר בתחלה גדל המלך את המן ולבסוף ויתלו את המן וכו' עד ואויבי ה' כיקר כרים בתחלה, ואחר כך כלו בעשן כלו, ע"ש.

עוד נקדים מאמר חז"ל (סוטה ט) אין הקב"ה נפרע מן האדם עד שתתמלא סאתו שנאמר בסאסאה בשלחה תריבנה. עוד מאמר חז"ל (עירובין יט) על עוברי בעמק הברא מעין ישיתוהו עד יפה דנתני יפה חייבתני, כי זה מכבודו ית' שיצדיק החייב דינו על עצמו כמו שאמר פרעה ה' הצדיק וגו'.

והנה בכאן כתוב ויספר להם המן את כבוד עשרו ורוב בניו וכו' עד ויאמר המן אף לא הביאה אסתר המלכה, שנראה מפשטות מאמרו שכבר נתמלא סאתו בגדולה, ועוד נוסף לו הכבוד הזה שלא הביאה אסתר אל המשתה כי אם אותו, כנראה ממלת אף שזה היה לו עודף ותוספת על מרבית גדולתו. ואם כן הודה בעצמו שכבר נתמלא סאתו והגיע עתו לכליון ואבדון, כמאמר ואויבי ה' כיקר כרים ואחר כך כלו בעשן כלו, ולכן הוראת מילוי סאתו במלת אף היא סבה למפלתו.

בלילה ההוא נדדה שנת המלך. (אסתר ו, א).

שנת מלכו של עולם. (מגלה טו).

וראוי להבין לפי הדרש הזה, מה זכות היה זה למעלה על ישראל במה שנמצא כתוב בספר הזכרונות שהגיד מרדכי שרצו הסריסים לשלוח יד במלך אחשורוש, וכי על ידי זה יזכו ישראל בדין לפני הקב"ה. שהרי ממאמר ויאמר להביא ספר הזכרונות נראה לפי הדרש הנזכר, שעיינו למעלה בזכות של ישראל אם הם ראויים לגאולה או לא, ואם כן מה זכות מצאו למעלה במה שהגיד מרדכי וגו'. שלפי הנראה רק למטה הוא זכות לפני אחשורוש, שהציל את נפשו ממיתה כידוע, ולא למעלה יחשב זה לישראל לצדקה.

אבל הענין מובן בדרך פשוט על פי מאמרם ז"ל (אבות פ"ו) כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי. והנה זה הדבר בעצמו היה זכותן של ישראל למעלה, שעל ידו זכו לגאולה כמאמרם ז"ל שזה מביא גאולה לעולם. וזהו מרומזו במאמר אשר הגיד מרדכי על גבתנא וגו', שלכאורה יקשה

לקנות לו בה מגדנות, הנה השאלה היא הפרוטה, והבקשה דהיינו התכלית המכוון הם המגדנות. ואם יתן לו אביו הפרוטה אז מילא שאלתו, ואם מגדנות יתן לו אזי תיכף מילא בקשתו. ואם גם שניהם יתן לו, אזי מילא שאלתו ובקשתו.

ואם יתן לו אביו פרוטה ולא ימצא התינוק לקחת בו מגדנות אשר תאב, הנה ניתנה לו שאלתו אבל לא נעשתה בקשתו. ואם מגדנות ניתן לו, הנה נעשתה בקשתו אבל לא ניתנה לו שאלתו.

וזהו מאמר המלך לאסתר מה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך וגו'. כי משפט השואל דבר מאדם נכבד לקצר דברי שאלתו בכל מה דאפשר, דהיינו שאם תגדל בקשתו בדרך פרט אז לא ירבה דברים למעמסה על הנשאל, רק ישאל ממנו דבר כללי אשר על ידו ישיג כל חפצו. לזה אמר מה שאלתך ומה בקשתך, כלומר אל תיראי להגיד לי את לבבך כי את כל חפצך אמלא. (קול ישורר)

ויאמר המן אף לא הביאה. (אסתר ה, יב).

ארבעה הם שפתחו באף ונאבדו באף ואלו הן נחש וכו' עד והמן דכתיב אף לא

הביאה. (מדרש ט, ג)

לכאורה המאמר רחוק מפשוטו, שכוונת המדרש נראה לפי שמשמע מלשון אף פנים וכעס לכך נאבדו אלו. ונראה לקרב המאמר לפשוטו, שיהיה דבור אף סיבה לאבידת הרשע מן העולם, ומלת אף כמשמעה מלשון תוספת, ועם כל זה היתה סבה לאבדתו.

ונקדים לזה מאמר המדרש (ז, א) על פסוק אחר הדבר האלה גדל, משל לאדם שהיה לו סייחה וחזירה וחמורה, והיה נותן לחזירה בלא מדה, לחמורה ולסייחה במדה. אמרה סייחה לחמורה מה שוטה זה עושה, אנו שאנו עושין מלאכתו של בעל הבית נותן לנו במדה, ולחזירה שהיא בטלה שלא במדה. אמרה לה תבא השעה ואת רואה במפלתה, שאין מאכילין אותה יותר לכבודה אלא לרעתה, כיון שבא קלנדס מיד נטלו לחזירה ונחרוה. התחילו נותנין שעורים לפני בתה של חמורה, והיתה מנשבת בהן ולא אכלה. אמרה לה אמה, בתי לא המאכל גורם אלא הבטלה גורמת.

לשלוך לך אל הגבור ויש גבורים הרבה בעיר, הנה לא ידע הנער למי מגבורים יפנה, זולת אם נשתף לו עוד תאר אחר שאין בזולתו או שמו העצמי.

וזה עונג זה איני יודע מה הוא, כלומר שלא הייתי יודע איסורו בשאר ימים. אבל כשהוא אומר וקראת לשבת עונג, כלומר שיתואר השבת בשם עונג סתם, הוי אומר זה עונג שבת דוקא, ובשאר ימים הוא אסור.

וזהו שאמרו גם כן מלך סתם הוא הקב"ה, כי אחר שהוא שם התואר בסתם, על כרחך שאין דומה לו, והוא מלך מלכי המלכים הקב"ה.

לתלות את מרדכי על העץ אשר הכין לו. (אסתר ו, ד).

תנא לו הכין, ועליו נאמר (תהלים ז, יד-טז) ולו הכין כלי מות חציו לדולקים יפעל בור כרה ויחפרהו ויפול בשחת יפעל. (מדרש)

ונקדים לזה מאמר המדרש (פי' וישב) על ונראה מה יהיו חלומותיו, וז"ל, אמר הקב"ה אתם אומרים ונראה, ואני אומר ונראה, עתה דברי מי יקום או שלי או שלכם. וגם הוא מאמר סתום ובלתי מובן לכאורה.

עוד נקדים ספור המעשה בגמ' (שבת דף קיט) יוסף מוקיר שבי הוי האי עכו"ם בשבבותיה דהוי נפיש נכסיה טובא, אמרו ליה כלדאי כולוהו נכסיה יוסף מוקיר שבי אכיל להו, זבנינהו לכולוהו נכסי זבן בהו מרגניתא איתבה בסייניה, בהדי דקא עבר מברא אפרחיה זיקא שדיא בימא, בלעיה כורא, אסקוה אייתוה אפניא דמעלי שבתא אמרי מאן זבין כי השתא וכו', ע"ש.

ובודאי גם פה לא לחנם מביא הגמ' הספור הלזה, כי אילו רצו ז"ל להורות בזה מה רב טוב מייקרי שבת, היה די להם בספור קצר לומר בשכר שיוסף היה מוקיר שבת אזדמן ליה כוורא דאשכח מרגניתא במעויה. ומה להם לספר הסבה איך הובאה המרגניתא לתוך הדג, וסבת מכירת העכו"ם כל נכסיו בעבור הני כלדאי. ובלתי ספק ספרו זאת להתבונן בה בינה כאשר נבאר.

הלא אסתר היתה המגדת לפני המלך, ומדוע כתיב אשר הגיד מרדכי. אבל באמת היא אמרה לפני המלך בשם מרדכי, ולכן נכתב בספר הזכרונות בשם מרדכי, והוא שגרם להם הגאולה למעלה.

בלילה ההוא נדדה שנת המלך. (אסתר ו, א).

אמר רבי תנחום נדדה שנת מלכו של עולם. (מגילה טו, ב).

כן הוא מאמרם ז"ל, כל מקום שנאמר במגילה מלך סתם מדבר במי שהמלוכה שלו. והדבר נכון מאד מצד השכל והנסיון, כי אם ירצה אדם לשלוח שלוחו אל השוק שיקנה לו איזה חפץ, הנה הוא צריך להודיע לשלוחו אל מי ילך. אכן אם אין להשיג אותו החפץ כי אם אצל אחד בעיר ולא אצל זולתו, אזי אינו צריך לסמן להשליח למי ילך, אחר שלא יושג החפץ כי אם אצלו.

ועל פי זה נבין מאמר חז"ל (שבת קיח), עונג זה איני יודע מהו, כשהוא אומר וקראת לשבת עונג הוי אומר זה עונג שבת. ולכאורה אין הבין מהיכן למדו מכאן שהוא מדבר בכל מקום מעונג שבת, וכי בשביל שגם שבת מצוה בתענוג נלמד ממנו על כל מקום שמוזכר עונג שהוא דוקא של שבת ולא של שאר ימים. ותו שגם מאמר כשהוא אומר אינו משמע לימוד גמור, כי דרך הש"ס בכל מקום לומר על לימוד גמור תלמוד לומר.

ונראה שהלמוד ממלת וקראת הוא דמפיק ליה, שמשמעו שאתה מצווה לענג את השבת כל כך בקביעות ובתמידות, עד שיהיה ראוי להקרא בפי כל יום העונג, ולא יהיה צריך לשום תואר אחר זולתו. כמו שמתארין את העשיר בעשרו והגבור בגבורתו, אם הם בקנינים אלה בהפלגה שאין אחר כמוהם בעיר, ואומרים איש אל שלוחו לכה אל העשיר או הגבור, והוא נודע כי זה שמו אשר יקראו לו. כמו כן ראוי לענג את השבת כל כך בהפלגה, עד יהיה ראוי לשיתואר בשם העונג, וזהו וקראת לשבת עונג.

ואם כן שפיר נלמד מזה איסור התענוג בזולתו מן הימים, כי אם יתענג גם בהם אז לא יתכן לתאר את השבת בעונג סתם, אחר שיש עוד ימים מעונגים. כי אם תאמר

וכן הוא הענין אצל השבטים, שכשרצה הקב"ה להוריד יוסף למצרים למען הקים גזירתו כנזכר, ולמען החיות עם רב כנודע. הנה הראה לו את החלומות שהוא ימשול באחיו, והם בקנאתם בו מבלתי ידיעתם הטובה הנצמחת להם על ידו, הנה התנכלו עליו לבטל את החלומות. והנה מיד ה' היתה זאת שיסכימו יחד על מכירתו לישמעאלים, וחשבו כי כבר אין מקום לשיתקיימו חלומותיו לעולם, ובאמת היתה זאת הסבה הקרובה לזה.

ומעתה יחוויר דברי המדרש כשמלה, אמר הקב"ה אתם אומרים ונראה ואני אומר ונראה, כלומר הסבות שאתם מסבבים להיות בטול החלומות, הן הן בעצמם קיומן, עתה נראה דברי מי יקום או שלי או שלכם. והבן.

וכן היה הענין אצל המן, הנך רואה שלא שקט אותו הרשע ולא נח מלחשוב תהפוכות על מרדכי הצדיק ועל ישראל בכלל. ולבסוף גמר בלבו בעצת חכמיו וזרש אשתו, לעשות עץ גבוה חמשים אמה. כי התחכמו בזה לאמר, הנה כל עוד שלא יהיה העץ מוכן בכל עניניו לא יוכל לבצע מזימתו, כי אף אם יסכים גם המלך לתלות את מרדכי, הנה טרם יכינו העץ עוד יתחרט המלך, להיותו הפכפך כנודע.

והרשע הזה לא ידע כי בנפשו הוא, וכי הסבה הזאת בעצמו מאת ה' ניתנה בלבו, להיות קרובה למפלת עצמו ולהצלת היהודים בכלל. כי לולא שהיה עץ מוכן, מה נקל היה למלך לשוב מחרון אפו על המן אף אם יגמר אומר לתלותו. לא כן אחר שהיה העץ מוכן, מיד אמר המלך תלוהו עליו.

וזהו שאמרו רז"ל על העץ אשר הכין לו, תנא לו הכין, ועליו נאמר (תהלים ז, יד-טז) ולו הכין כלי מות חציו לדולקים יפעל בור כרה ויחפרהו ויפול בשחת יפעל.

אם מזרע היהודים מרדכי אשר החלות לנפול לפניו וגו' עד עודם מדברים עמו וסריסי המלך הגיעו ויבהילו וגו'. (אסתר ו, יג-יד).

להמתיק הענין, להבין כוונת הסיפור במה שאמר שהיה בעודם מדברים עמו, שלכאורה הוא ללא צורך, כי מה לנו אם היה בעודם מדברים עמו או אחר כלותם לדבר עמו. אבל באמת בא להורות לנו בספור גדול זה חסד מאת המקום ב"ה עלינו.

דע כי לא כדרכי האדם דרכי ה' ית'. דרכי האדם ברצונו להפר עצת משנאיו החורשים עליו רע, או להציל עשוק מיד עושקו. הנה הוא מוכרח לחשוב מחשבות ולפעול פעולות מתנגדות לפעולות המעיקים לו או לזולתו, ולסתור ולהרוס כל בניני מחשבות הרעות, ולעמוד נגדם בזרוע כחו, עד יפוצו אויביו וינוסו משנאיו מפניו.

אבל הקב"ה אינו כן, רק ברצונו ית' להפר עצת פועלי און החורשים רע על עושי רצונו, ולהשיב גמול הרשעים בראשם. הנה הוא ית' לא יפעל שום פעולה מתנגדת לפעולותיהם ולא יעבירם ממועצותיהם, רק יתן בלבם עצה נבערה שיעשו בה את אשר יחפצו ויבצעו בה את מזמתם, והיא עצמה תהיה להם למוקש ותורידם לבאר שחת. ולא לבד אשר לא יצליחו אז במעשיהם להרע לזולתם כאשר דמו, כי אם עוד יהיו מוצלחים המעשים ההם למפלת עצמם ולאבדן נפשם.

ועתה נשובה אל ענין מכירת יוסף, ונבאר מאמרם ז"ל על ונראה מה יהיו חלומותיו שהבאנו לעיל. והוא בהציע עוד מדרשם ז"ל (ב"ר פו, א) על ויוסף הורד מצרימה, הדא דכתיב (הושע יא, ד) בחבלי אדם אמשכם בעבותות אהבה וגו', דבר אחר בחבלי אדם אמשכם זה יוסף וגו' בעבותות אהבה וישראל אהב את יוסף מכל בניו. ולהלן מביא המדרש משל לפרה שהיו מושכין אותה למקולין ולא היתה נמשכת, מה עשו לה, משכו את בנה לפניו והיתה מהלכת אחריה בעל כרחיה שלא בטובתה, כך היה אבינו יעקב ראוי לירד למצרים בשלשלאות של ברזל ובקולרין, אמר הקב"ה בני בכורי ואני מורידו בבזיון וגו' אלא הריני מושך את בנו לפניו והוא ירד אחריה על כרחו שלא בטובתו, ע"ש.

והכל עולה בקנה אחד, שברצות הקב"ה לקיים גזירת כי גר יהיה זרעך וגו', והיה אם כן ראוי יעקב לרדת בשלשלאות למצרים. אבל הוא ית' חס על יעקב מלהורידו בבזיון, ועשה את השלשלאות והחבלים מן האהבה שאהב יעקב את יוסף, כלומר על ידי האהבה ההיא נמשך יעקב למצרים ברצונו. וזה שמביא ז"ל על זה הענין בחבלי אדם אמשכם זה יוסף וגו', כי הורדת יוסף למצרים היו החבלים והשלשלאות שיעקב נמשך על ידם אחריה, אם כן היו החבלים חבלי אדם והעבותות עבותות אהבה והבן. אמנם סבת רדת יוסף למצרים היו החלומות כנודע, והן הן הדברים אשר דברנו.

וזהו תשובה נכונה על שאלת המלך שאמר מי הוא זה ואי זה הוא, כלומר על מה ולמה הוא שונא לך ולעמך. והיתה תשובתה שבאמת היא שנאת חנם על לא חמס בכפנו, רק הוא מקור השנאה לשנוא אותי ואת עמי בלא טעם. כי כל העכו"ם לא ישנאו את ישראל כי אם על ידי מריבה או מלחמה, ובסור המריבה תסור השנאה. לא כן שנאת אדום שאינה בטלה לעולם, להיותה בלתי תלויה בדבר.

ויאמר חרבונה אחד מן הסריסים וגו' (ז, ט).

אף חרבונה באותה עצה היה. (גמרא מגילה טז).

לקרב המאמר על פי פשוטו, מאין הוציאו ז"ל לומר שאף הוא היה מתחלה באותה עצה. שלכאורה כמו זר יחשב, כי הלא הוא הלשין לפני המלך על עשיית העץ, ואיך יתכן לומר שהיה מתחלה באותה עצה. אבל הנראה שרז"ל הוציאו זאת מן המפורש בכתוב.

ונמתיק הענין על פי משל, לעני סומא שהיה מחזר על הפתחים, ונער קטן עמו שהסומא נשען על ידו. ואחר שקבץ העני כשלשים כסף מונחים בכיסו, הערים הנער וגנבם ממנו. ויצעק העני בקול מר הולך ובכה מאין הפוגות לאמר, אוי לי על אבידתי, כמה יגון ועצב היה לי, כמה התנגפו רגלי באבני מכשול טרם קבצתי הכסף, ועתה גנבוהו ממני באפס תקוה והציגוני ככלי ריק. ויהי כראות הנער את מרי שיחו ויללתו לא יכול להתאפק עוד, ויקרא ויאמר ראה מצאתי את השלשים כסף אשר נאבדו ממך, ויושט את הכיס עם הכסף לעני. ויהי כשמוע העני כזאת, ויתפוס את הנער בקצף גדול ויכהו הכה ופצוע. ויצעק הנער למה תכני, ולמה תשלם לי רעה תחת טובה אחר אשר החזרתי לך אבדתך. ויען העני ויאמר, איש דמים אתה, כי אתה גנבת ממני את הכסף, וזה לך האות כי גנבתם בהיותך יודע כמות מספרם, כי לולא גנבת אותם מאין היית יודע כי מספרם שלשים כסף.

והנה גם חז"ל היה להם ראייה כזאת מהכתוב, שהוא היה באותה עצה. שנאמר גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי וגוי גבוה חמשים אמה, ולולא שהיה מתחלה באותה עצה מאין היה לו לדעת כמות גבהו של העץ שהיה חמשים אמה.

כי לכאורה קשה אחרי שקראם הכתוב חכמים, וכמאמר חז"ל (מגילה טז) האומר דבר חכמה בעכו"ם נקרא חכם, ואם כן איך לא ידעו מדבר ידוע ומפורסם שברית כרותה לשפתים הן לטובה והן לרעה, כמוזכר בגמרא ובכמה מקומות. למה פתחו פיהם לשטן, להוציא עליו דברים כאלה נפילה אחר נפילה.

אבל הענין כך הוא, כי כידוע מאמרם ז"ל בילקוט פ' בלק, מברכיך ברוך ואורריך ארור, ולהלן הוא אומר אורריך ארור ומברכיך ברוך, אלא בלעם על ידי שהיה שונא את ישראל פתח בברכה וסיים בקללה, ויצחק שהיה אוהבן פתח בקללה וסיים בברכה, כי הכל הולך אחר החיתום.

והנה אותן החכמים להרע כווננו גם כן לחתום בקללה, כנראה מהמאמר אם מזרע היהודים שכוונתם היה לחתום לומר אכן אם אינו מזרע היהודים תוכל לו ותהיה מעלה מעלה, וכמוזכר בגמרא (מגילה טז) וז"ל, אם משבט יהודה ובנימין כו' עד לא יכלת ליה אם משאר שבטים יכלת ליה. והנה היה כוונתם לחתום ברע, כמו בלעם. אבל היה חסדי המקום עלינו שלא הניחם לגמור הדבר אפילו על תנאי.

וזהו עודם מדברים עמו וסריסי המלך הגיעו וגו', ולא עלתה בידם לגמור דבורם, ונשאר הרע על ראשו על ידי הברית הכרותה לשפתים.

מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן, ותאמר אסתר איש צר ואויב המן הרע הזה. (אסתר ז, ה-ו).

יבואר בהקדים כי ההבדל בין שנאת עמלק לשנאת שאר עכו"ם, הוא זה. דע כשם שלא תמצא מים ואש ועצים בבית איש כי אם בהצטרכו להם, שאז יביאם לו ממקומם וממקורם, אבל בלא טעם וצורך לא יבאו ממקומם לביתו. כי מציאות האש ומקורו הוא באבנים, ומציאות המים בנהר ובמעיינים, והעצים ביערות, ושם הוא מציאותם בלא טעם כי שם הוא מקורם תמיד. כן לא תמצא שנאה מהעכו"ם על ישראל בלא טעם. לא כן עשו ועמלק שהוא שונא אותנו בלא טעם, כי הוא מקור השנאה. כמאמר איש צר ואויב, כטעם איש שדה שפירושו בעל השדה, כן פירוש איש צר ואויב בעל השנאה שמשם היא נובעת מעולם.

לאוהביך, שבשביל המשפט שנתת להם הם עושין מריבה ביניהם ובאים לדון, והם עושין שלום ביניהם.

ונקדים לזה חקירה אחת. דע שלולא תורתנו הקדושה שאסרה לנו הגזל והחנימוד, היה ראוי על פי משפט השכל להיות כים אחד לכל אדם יחד, ושתהיה יד הכל שוין בכל שפע וברכה בעולם, ואין גזל ואין צדקה שייך כלל. כי הלא באמת אין בעלים ואדונים על העולם הזה ומלואו כי אם הקב"ה, וכשם שאין במרום שום בעלים ואדנות וממשלה כי אם להשם לבדו. וכן למטה ממדרגתנו כמו הבהמות והחיות שאין עמלם אלא לפיהם, ואת היותר יד כולן שוים בו.

אבל אנחנו עם בני ישראל להיותנו עם סגולתו ית' חלק לנו את הארץ הטובה, ונתן חלק ונחלה לכל שבט איש לפי פקודיו על פי הגורל, להיות כל אחד אדון ומושל על שלו, לפי שרובי תורתו ית' תלויה בזה, כמו צדקה ומעשרות, לקט שכחה ופאה, איסור גנבה וגזלה וחמדת ממון זולתו וכדומה. כי אם היתה יד הכל שוה, אין חסד ואין צדקה. וזה אתה כוננת ישרות לאוהביך בשביל המשפט והצדקה אשר עשית ביעקב.

ומעתה יובנו דברי ר' יאשיה שהתחלנו, ישראל שלי הם, והכסף שלי, ולהם נתתי חלק ונחלה כנ"ל. אבל אם אני נותן לעכו"ם עושר לסבה הידועה לי, לא לעולם אני נותן להם, כי אם לזמן קצוב. וכל זמן שהוא בידם הוא גם כן אינו שלהם לחלוטין לתתו למי שירצה, רק שאם אינם חפצים בו הוא חוזר לבעליו.

והדמיון בזה לאורחים שישבו במסבה אצל בעל הבית, והבעל הבית נשא משאות מאת פניו לכל אחד ואחד, ויקח האחד את חלקו בהיותו בלתי חפץ בו ויתנהו לזולתו מן האורחים. וירא הבעל הבית וירע בעיניו, וילך ויקח את המנה מיד זה ונתנה למי שרצה. ויאמר לאיש אשר לא חפץ בה, האם יש לך רשות יותר כי אם לאכול ולשתות מה שלפניך, ומי נתן לך רשות לתת את אשר אינך חפץ בה למי שתרצה, ובעשותך זאת הנה גלית דעתך שאינך חפץ בה, ואם כן תוחזר לבעלים ולמי שאני רוצה אתננה.

הנמשל, אחשורוש מכר את היהודים בעשרו של המן, ואחר כך כשבא אותו רשע עם הממון אמר לו הכסף נתון לו. ועל כן חרה אפו ית' ואמר רשע כך אתם מוכרין שלי

*

צריך לומר ארור המן ברוך מרדכי וגם חרבונה זכור לטוב. (ירושלמי, הביאו

תוסי' מגילה ז).

הנה לכאורה יקשה בענין חרבונה, ממה נפשך, אם הוא ראוי להתברך למה לא יהיה מכלל המתברכין, לומר עליו ברוך חרבונה. ואם ראוי הוא לארור, היה לומר עליו ארור.

והנראה שהענין הוא על פי המדרש ילקוט במקומו ויאמר חרבונה, אמר ר"ח ב"ח וכו' עד ויש אומרים באותה שעה בא אליהו ז"ל ונדמה לחרבונה, ע"ש. נמצא שבאמת לא היה חרבונה המגיד מעשיית העץ, רק שאליהו ז"ל התחפש בדמות חרבונה, ואם כן למה יזכה לברכה אחר שהוא לא דבר טוב. אולם עם כל זה יזכר שמו לטוב, אחר שאליהו ז"ל לא נדמה לשר אחר זולתו, על כרחך שהיה הרהור טוב קצת בלבו, וכענין שאמרו חז"ל מגלגלין זכות על ידי זכאי.

והדמיון בזה למי שנוסע על חתונת בנו ואין לו מלבוש כבוד כראוי לו, והוא שואלו מאת רעהו. שמדרכו בשובו מהחתונה הוא מחזיר לרעהו הבגד ועמו מגדנות, כדי להנאותו גם כן מהחתונה, אחרי שבמלבושו התלבש על החתונה. וכמו כן ראוי חרבונה להזכר לטוב, בעבור שהתלבש בו אליהו ז"ל ונדמה להיות כצלמו ודמותו.

ביום ההוא נתן המלך אחשורוש לאסתר המלכה את בית המן. (אסתר ח,

א).

אמר ר' יאשיה מה עשה אותו רשע הוציא כל כסף וזהב שהיה לו ונתן לאחשורוש וגו' כיון שבא הרשע עם הממון אמר לו המלך הכסף נתון לך, אמר הקב"ה כך אתם מוכרים שלי על שלי שנאמר (ויקרא כה, נה) כי לי בני ישראל עבדים ונאמר (חגי ב, ח) לי הכסף ולי הזהב וגו', חייך מה שאמרת הכסף נתון לך כך ביום ההוא נתן המלך אחשורוש לאסתר המלכה את בית המן. (שמו"ר לג, ה)

לבאר המאמר נקדים מדרשם ז"ל (שמו"ר ל, א) על מאמר הכתוב אתה כוננת מישרים משפט וצדקה ביעקב אתה עשית (תהלים צט, ד), וז"ל, אתה כוננת ישרות

המגרש ההוא. והיה הדבר הזה לתמהון ו למורת רוח לבנו החכם, לאמר מדוע מצא זה הרשע כל כך חן בעיני אבינו ליתן לו כל אלה ולי לא נתן.

והנה זה הרשע בנה לו על המגרש בנין גדול למראה, ועליות מרווחים ומהודרים להלל מאד. ולא היו ימים מועטים שמת הרשע בחצי ימיו, וירש אח החכם כל הבנינים וכל אשר בתוכם. אז מלא החכם שחוק פיו ואמר אילו נתן לי אבי כל זאת, המלאני לבי לבנות לי בנין מפואר ועליות מרווחים ספון בארז ומשוח בשר כזה, הן לי היה די לבנות בית פשוט כדי צרכי ולא יותר. ומעתה חסד גדול גמלני בתתו את הכל לאחי, כדי שיכין הוא לפי חשקו ותאותו היתירה, ואנכי אבוא אחריו ואשתעשע באשר הכין בלא טורח ועמל ויגיעה.

וראינו שבכמה מקומות מפליג הכתוב בכמו זה הענין. כמו שאמר הכתוב עניה סוערה לא נוחמה הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך וגוי' (ישעי' נד, יא), כלומר הנביא מראה אותנו בסערת לב ושברון רוח אשר לא ימלא לבנו לשחוק מותרות, והקב"ה יזכנו בהם על ידי העכו"ם. ואמר הלאה (שם סא, ו) ואתם כהני ה' תקראו משרתי אלקיני יאמר לכם, אף שנוזה להעושר והגדולה ההיא עם כל זה נהיה משרתי ה', בעבור שנשיג את הגדולה בלא טורח ויגיעה. ואילו היינו נותנים לבנו להשיג כל הגדולה בעמלנו, אי אפשר שלא היינו ממעטין מן התורה ועבודת ה', כי אי אפשר שישתמשו שניהם בכתר אחד.

וזה שאמרו ז"ל (מגלה טו) ליהודים היתה אורה זו תורה, וקשה מי גזל מהם התורה שהיתה בידם. רק כווננו לומר, אז שזכו לגאולה ויקר מכל מקום לא נתמעטה תורתם, בעבור שבלא עסק זכו לגדולה ההיא.

וזהו מאמר המדרש, ישראל שלי והכסף שלי ואתם מוכרין שלי על שלי, חייך מה שאמרת הכסף נתון לך, כך, כלומר כך רצוני. כי הלא אם אני נותן לעכו"ם עושר וגדולה, לא לחלוטין אני נותן לו, רק כדי שיכין הוא כפי חמדת לבבו ויבוא הצדיק אחר כך ויירש את כל הכבוד ההוא. ואם כן מה שאמרת הכסף נתון לך, כך, כלומר כבר הוא כך, שאינו שלך ולא של המן כי אם של מרדכי הצדיק.

וזהו ביום ההוא נתן המלך אחשורוש לאסתר את בית המן, כי מראש מקדם לא ניתן העושר והגדולה להמן רק לכוונה זו, למען יכין הוא כפי רוחב לבבו, שיהיה ביתו

על שלי, ישראל שלי והכסף שלי, ואין לך רשות כי אם להחזיק לעצמך. אבל באמרך הכסף נתון לך כבר גלית דעתך שאינך חפץ בו וידך מסולקת ממנו, ואם כן לי יוחזר ואני אתננה לאשר אחפץ. וזהו חייך מה שאמרת הכסף נתון לך כך, כלומר אינך ברשותך עוד.

וזהו ביום ההוא נתן המלך אחשורוש לאסתר המלכה את בית המן, כי בסלקו רשותו ממנו חזר לבעליו, והוא נותנו לאשר ישר בעיניו והיא אסתר.

*

אופן אחר. בהקדים, כי ראינו שכך דרכו של הקב"ה מעולם להשפיע לרשעים טובה וברכה, ואחר כך נוטלה מהם ונותנה לצדיקים. כמאמר הכתוב יכין וצדיק ילבש (איוב כז, יז), שכפי הנראה לא בדרך מקרה אמרו הכתוב לומר שלפעמים הוא כך, אלא היא הנהגה תמידית בחקו ית'. כאשר ראינו נתינת בית המן למרדכי, וארץ ז' העמים לישראל שנאמר שם אשר לא בנית ואשר לא מלאת, וכן ביזת הים וביזת מצרים, וכן לעתיד מיעד לנו הש"י ביזת גוג ומגוג.

והנראה בטעם הנהגתו הזאת, כי הוא ית' חפץ לזכות את ישראל ולהנאותם גם מזמרת העולם הזה ומלואו, והוא ית' כבר הזהירנו שלא נבלה ימינו בבקשת הטוב ובהשתדלותו, ואמר אל תחמוד יפיה בלבך (משלי ו, כה), ורז"ל אמרו כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו'. ואם יזכה יקויים בו ויתאו המלך יפך, שאמרו ז"ל (ב"ר לט) ליפותך בעולם.

ואיך אפשר מציאות היופי לצדיקים, כי אף אם יתן לו הש"י עושר ונכסים, לא ייטב לבו עליו לבנות טירות זהב וכסף, ולעטר את עצמו בכלים חמודות ובסגולות מלכים, כי המה לו אך למותר, וכל חפצו הוא רק לשבת בית ולעשות רצון בוראו. ולכן הקב"ה נותן בלב רשעים שיבנו המה וימלאו בתייהם מחמדת העולם ומיקרו, ויקיים בהם יכין וצדיק ילבש.

והדמיון בכל זה, לעשיר שהיו לו שני בנים אחד חכם ואחד רשע, והיה לאביהם מגרש גדול ונחמד שהיה ראוי לבנות עליו נחלה גדולה מאד. מה עשה האב, נתנה לפני מותו למתנה לזה הרשע, ועוד נתן לו כסף הרבה, שיבנה לו בית גדול ומפואר על

וכענין זה יש לפרש מאמר חז"ל (ברכות ז) אמר הקב"ה דעו כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי בימי בלעם שאלמלי כעסתי לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט. הכוונה היא גם כן כנ"ל, שאם תרצה לדעת רוע לבבו של אותו הרשע עד כמה היתה בלבו לקללם, תתבונן בהברכות שהפך ה' מקללותיו וכמה טובות וצדקות יש בהם, ואז תבין ערך הקללות אשר היו בפי בלעם לקללם. וזהו דעו כמה צדקות, כלומר ראו כמה ברכות וטובות שנעשו מקללותיו על ידי רצוני, ומזה תדעו שאלמלי כעסתי לא נשתייר משונאיהם של ישראל וכו', כי לפי גודת הברכות כן ערך הקללות, וכמאמרם ז"ל מברכותיו של אותו רשע ניכר מה היה בלבו לקללן.

אופן ב' נאמר, כי בא הכתוב לתרץ בזה קושיא עצומה. והוא אחר שהיה גלוי לכל כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתום בטבעת המלך אין להשיב, ואם כן איך שלחו באגרות האחרונות לבטל גזרות הראשונות גלוי לכל העמים להיות היהודים וגו'. ומי מן העמים ישמע לדבר זה שיערו למות נפשו, אחר שאין להשיב גזרת המלך הקדומה.

ועל כן בא הכתוב לומר, שכתבו באגרות האחרונות עילה על זה. ואמר דעו כל עמי הארץ כי הגזרה הראשונה לא היתה אמתית, כי אם בערמה, כדי שתתקיים על נכון הגזירה הזאת האחרונה. וכדרך שעשה יהוא בן נמשי ברצונו להכרית את כל עובדי הבעל בל יהיה להם שריד ופליט, הכריז ואמר אחאב עבד את הבעל מעט יהוא יעבדנו הרבה ועתה כל נביאי הבעל כל עובדיו וכל כהניו וגו' ויהוא עשה בעקבה למען האביד את עובדי הבעל (מ"ב י, יח-יט), והנה כל זה עשה בערמה למען יתוודע מי ומי הם העובדים את הבעל ויקבצם כלם עד אחד מהם לא נעדר.

אף כאן ברצות המלך לגזור מיתה על מי ששונא את ישראל, ולתת רשות לכל איש ישראל לנקום נקמתו משונאיו הרעים. גזר תחלה בערמה באגרות הראשונות, שיהיו העמים עתידים ליום הזה דהיינו עד י"ג אדר להנקם מהיהודים, וכל זה היה כדי שיתגלה מי ומי השונאים את ישראל. כי במשך הזמן שהיה מעת הכתיבה עד י"ג אדר, אע"פ שלא היו שונאי ישראל יכולים להרים יד בישראל, עם כל זה היו עכ"פ מתגרים בהם ומתפארים כל איש עמלקי נגד איש ישראל השונא לאמר, בהגיע העת אהרוג אותך באכזריות חמה ולא תחוס עיני עליך, ומזה ידע הישראל מי ומי הוא

מלא כל טוב בסגולת מלכים והמדינות. ויבוא מרדכי הצדיק, נכאב הלבב אשר לא היה עולה על לבו לעולם למלאות את ביתו בכמו אלה, ויירש את הכל. וכנ"ל.

ותשם אסתר את מרדכי על בית המן. (אסתר ח, ב).

לכאורה יקשה מה השמיענו הכתוב בזה, והלא לגדולה יתירה מזאת זכה מרדכי, כמבואר במגילה זו.

ויבואר, כי בעת מרדכי ואסתר היה כסדר הזה, שכאשר לא שמע הדור ההוא לקול מנהיגיו בעלי התורה, העמיד עליהם את המן רשע לגזור עליהם מה שנגזר ולהחזירן למוטב. וכמאמר חז"ל (מגילה יד, א) גדולה הסרת טבעת יותר ממ"ח נביאים. וכאשר שמו על לבם וזעקו לפני ה' בצום ובכי ומספד, אז ראה ה' את ענים והפיל את המן לפניהם והושיב את מרדכי על ממשלתו כאמור.

אבל השמיענו בזה כוונת הגבוה מעל גבוה ית' השומר אמת לעם, שלא נתן להמן גדולתו זאת והשליטו על ישראל, רק למען תצא ממנו פעולת התשובה לישראל. שהרי מיד כשגמר פעולתו והחזיר את ישראל למוטב, נתלה הוא על העץ, ונתמנו מרדכי ואסתר על מקומו להנהיג את הדור. וזה נרמז להם בשעה שנתמנה מרדכי על בית המן, לומר יקיים זה מה שעשה זה לפעול יראה בישראל.

ביום אשר שברו אויבי היהודים לשלוט בהם ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם. (אסתר ט, א).

נראה לפרש ענין ונהפוך הוא בב' אופנים. הא' הוא פשוט, שהכתוב מודיע לנו גודל פעולת הרע שרצה לעשות עמנו זה הרשע, ואמר אם תרצה לדעת תכלית רעתו שרצה להדיח עלינו, תדעהו ממה שאחר כך בחסד אלקים נתקיימה כל עצת רעתו בו ובמשפחתו. וכאשר תתבונן בגודל מפלתו, אז תבין מה הגיע אלינו אם היתה מחשבתו הרעה מתקיימת ח"ו.

קימו וקבלו היהודים. (אסתר ט, כז).

אמר רבא אף על פי כן הדור קבלוה בימי אחשורוש דכתיב קימו וקבלו היהודים קיימו מה שקבלו כבר. (גמרא שבת פח, א).

ולכאורה יפלא מאד לאמר שבימי מרדכי ואסתר קבלו את התורה פעם שנית, מה שלא עשו כן בימי הנביאים.

אבל ביאור הדבר בהקדם מדרשם ז"ל (שיר) הביאני אל בית היין, הביאני הקב"ה למרתף גדול של יין והיא התורה, שיש בה מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור כמנין ודגל"ו, ומאהבה גדולה קבלתיו. וכבר בארנו המאמר בשיר השירים באופנים שונים, ושם חדשות השמעתך באופן נאות לענינו. והוא שכונת המדרש להביא ראיה על גודל אהבת ישראל את התורה בכל לב ובכל נפש, שאילו לא היה בה רק פנים אחד לטמא ואחד לטהור, הייתי יכול לומר שמצד היראה וההכרח סובלין את התורה, אבל לא מאהבה כלל.

לא כן עתה שיש בכל דבר ודבר מ"ט פנים לאיסור ומ"ט להיתר, וישראל חוקרין עד תכלית האמת ומדקדקין בה היטב לעמוד על בירור הדבר. הנה זאת אות ומופת שמאהבה גדולה עושים זאת, כי גודל התשוקה והרצון הבורח בס מביאם לסלסל ולפלפל בה עד הגיעם אל האמת, כמאמר החכם סלסלה ותרוממך.

וזהו שסיים המדרש ומאהבה גדולה קבלתיו, כלומר זהו האות והמופת שקבלתי עלי התורה מאהבה לא מאונס והכרח כלל.

והנה ידוע מאמרם ז"ל (מגלה ז) בקשו לקבוע את המגלה בין הכתובים וכו' עד שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, והיו מתפללים לפני ה' עד שהאיר עיניהם למצוא סמך מן התורה לקבעה לדורות, כמבואר בגמ' ובמדרש.

והנה גם זאת היא הוראה עצומה על גודל תשוקתם על התורה וקיומה, ושכל החזקתם במעוז התורה הוא מאהבה. כי אם היו שומרים אותה עד עתה רק מפאת היראה וההכרח, קשה מי הכריחם בימי מרדכי לקבל עוד יותר, אחרי שהיה להם טענה גדולה שלא לקבל כנוצר. אלא על כרחך שאהבתם הגדולה ותשוקתם אל

השונאו. ואז נשלחו האגרות האחרונות לגלות להם המרמה הזאת, ושיהיו היהודים עתידים להנקם מאויביהם.

וכל זה ראוי להם להאמין בשביל אסתר שהיתה חביבה לפני המלך מאד, ובקשה מאת המלך לנקום משונאי היהודים משפחתה ששונאים אותם חנם, ורצה המלך והסכים על זה ועשה את הערמה הלזו.

וזהו שאמר ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם, כלומר כוונת האגרות הראשונות היתה להפך ממה שהבינו תחלה, כי הכוונה האמתית היתה למען ישלטו היהודים המה בשונאיהם, והבן.

על כן היהודים הפרזים וגו' עד שמחה ומשתה ויום טוב. (אסתר ט, יט).

ולהלן הוא אומר (פסוק כב) לעשות אותם ימי משתה ושמחה. ובדאי לא במקרה נזרקה בפי כותב המגלה, לומר כאן שמחה ומשתה, ולהלן להיפך משתה ושמחה.

והנראה לומר כי בשעת הנס שראו עין בעין המעשה הגדול והתשועה הגדולה שעשה להם השם, שהפך אבלם לששון ופדה נפשם ממות, הנה אין שמחה גדולה מזו. על כן השמחה גרמה להם לעשות משתה ותענוגות בני אדם, ולמשוך ביין את בשרם. נמצא שהשמחה קדמה, והיתה סבה לעשית המשתה.

לא כן בדורות הבאים אחר כך, אשר לא ראו התשועה עין בעין, רק קבלו ושמעו מפי אבותיהם. שאז לא היה מקום כל כך לשתחול עליהם השמחה, עד שקדמו לעשות משתה תחלה, והיה המשתה סבה לעורר את לבבם לשמחה גדולה על הנס שנעשה לאבותיהם בימי קדם. ולכן בכתובים המורים על העתיד שנאמר בהם להיות עושים וגו' בכל שנה ושנה כימים אשר נחו בהם היהודים וגו' אמר לעשות אותם ימי משתה ושמחה, כי אז מהצורך לעשות משתה תחלה לעורר לבם לשמחה.

ויתמהו האנשים איש אל רעהו וישאלו את פי הרופא לאמר, הלא לכאורה שאלת שנינו אחת היא, ולמה תשובותיך שונות אלינו. והשיב להם מפני השתנות סבת מיאונם באכילה, שאין סבתו של זה כשל זה. כי החולה כל אוכל תתעב נפשו בסבת חולאת האצטומכא, ולכן מהראוי להרחיק ממנו כל מאכל כדי שלא יזיקנו ויכביד עליו חליו יותר מאשר הוא. לא כן הילד הגמול, שהוא באמת בריא בכל איבריו והוא תאב לאכול ככל אדם בארץ, אבל סבת מיאונו הוא רק מחמת שאינו רגיל בכך וחושב שלרעתו מלעיטין אותו איזה דבר רע, ולכן מהראוי להלעיטו בעל כרחו ולהטעימו את המאכל, ומדי ירגיש מתיקות המאכל כבר יתאוה מעצמו לאכול ככל אדם.

הנמשל, הקב"ה מבין שאף ישראל לא היו חפצים באותה שעה לקבל את התורה, לא מרוע לב, רק בעבור שלא טעמו עדיין מתיקותה. וכמאמר הנביא (ישעי' כח, ט) את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה גמולי מחלב עתיקי משדים, והוא ממש כדמיון הנ"ל. ולכן הוא תקנת כפיית ההר, להכריחם עליה ולהטעמם על כרחם את מתיקותה, כמאמר דוד המלך ע"ה (תהלים לד, ט) טעמו וראו כי טוב וגו', ממילא יתאוו אחר כך לקיימם באהבה עזה כאשר הוא באמת.

לא כן העכו"ם, אשר ידעם ה' לשונאי דעת ומתעבי משפט, מחמת רוע לבבם ופחיתות ערכם. ואף אם היה כופה אותם על קבלת התורה והם היו מקיימין אותה, לא היה זה רק מחמת ההכרח, אשר לא באלה חפץ ה', ולכן עשאו חפשים ממנה.

ומעתה עמוד והתבונן נפלאות חכמתו ית', מה שלא יבחר להם לעתיד מצות חמורות כמו מילה ואיסור נדה ודומיהן, כי בזה לא יוכל להראות מעלת ישראל ויתרונם על העכו"ם. כי מצד ההכרח יהיו מקיימין אותה גם הם לעיני הרואים, אף שבאמת קיום מצוה כזו תועבת ה' הוא. אבל מי מהרואים יבין את זאת, אחרי שהדבר מסור ללב העושה.

ולכן כדי להראות נגד השמש יתרון האומה הישראלית על זולתה מהעכו"ם, שרק היא יחידה בקיום המצות מאהבה כחפצו ית', שאין כל אומה ולשון תשתנה אליה במדתה זאת האהובה בעיני ה' מאד כנודע. לכך יבחר להם הקב"ה מצוה קלה היא הסוכה, אשר ירצו לקיימה על כל פנים, ואחר כך יעשו חפשי ממנה על ידי חום

התורה הביאם לזה, ואם כן נחשב להם זה כאילו חזרו וקבלו עליהם את התורה בכלל מרצון נפשם. וזהו קימו מה שקבלו כבר.

ועל פי זה יבואר גם כן מאמר הגמ' (ע"ז ב, ב) לעתיד יאמר הקב"ה לעכו"ם מפני מה לא קבלתם את התורה, והם ישיבו כלום כפית עלינו הר כגיגית כמו שכפית על ישראל וכו', ע"ש באורך, עד מצוה קלה יש לי וסוכה שמה לכו ועשו אותה, מיד כל אחד הולך ועושה סוכתו בראש גגו, והקב"ה מקדיר עליהם חמה כבתקופת תמוז וכל אחד מבעט בסוכתו ויוצא, שנאמר ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו וגו', ומקשה והאמר רבא מצטער פטור מן הסוכה עד בעוטי נמי מי מבעטי, ע"כ ע"ש.

והנה לכאורה יקשה מה לו להקב"ה לבחור להם מצוה קלה אשר יקיימוה עכ"פ, ואין לישראל יתר שאת עליהם בקיומה כי אם בדקדוק מעט, שבעת שהם פטורין ממנה מחמת צער מה אלו יוצאין ולא מבעטין. והלא טוב יהיה לברור להם מצוה חמורה כמו השבת ואיסור נדה ומילה ודומיהן, שבלי ספק לא יהיו עומדין בנסיון הזה לקיימם כל עיקר, ואז תגלה רעתם על פי מעשה רב. אולם לפי דברינו הנ"ל יובן היטב ויבואר על נכון.

כי לכאורה יקשה מאד, אחר שהוכחנו כבר ממאמר חז"ל גודל אהבת ישראל את התורה, ושהם מוסרים נפשם עליה להגדילה ולהאדירה, והוא מוכח ומאומת מכמה מקומות חז"ל. אם כן למה הוצרך הקב"ה לכפות עליהם הר כגיגית ולהכריחם על קבלתה, הכי יעיד איש בבנו האוהב דבר לאמר אם תאכלו טוב ואם לא אעשה בדך שפטים.

אבל הנראה להבין את זאת על פי משל, לשנים שבאו אצל רופא ומענה אחת בפייהם על ילדיהם, שימאנו לאכול. ויען האחד ויאמר, מה אעשה אני כי בני הילד חלה זה כמה ימים ולא יבחר בשום מאכל, ויענהו הרופא לאמר חלילה לך ליתן לו כל מאומה לאכול עד אשר ישוב לאיתנו ויתאו לאכול מאליו. וישאלהו השני ויאמר מה אעשה גם לבני הילד אשר גמלוהו זה עתה משדי אמו והוא רעב בלי ספק, ועם כל זה איננו רוצה לאכול מאומה, רק הוא בוכה מאין הפוגות. ויענהו הרופא לאמר פתח פי הילד הלעיטוהו במאכל ערב, ואחר שיטעום ירגיש מתיקות המאכל פעמים ושלש אז יאכל מעצמו בתשוקה כדרך כל הארץ.

אולי עוד יקום סערת הגשם לדממה ויוכלו לקיימה עוד. אשר מזה נראה בעליל, כי עזה אהבתם אל קיום מצותיו ית' בכל לב ובכל נפש. וזהו שאמרו והאמר רבא מצטער פטור מן הסוכה, כלומר הלא ישראל גם כן פטורין ממנה מחמת איזה צער, והיתה התשובה בעוטי מי מבעטי וכו'. והבן.

והימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור. (אסתר ט, כח).

לבאר המאמר נקדים מאמר החכם קודם שחשב כל העתים אמר (קהלת ג, א), לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים. כלומר כל הדברים טבעיים או נסיים הנעשים תחת השמים, כולם סבתם הזמן. כי אם נעשה דבר מראש מקדם באיזה זמן מהזמנים, כבר הוכשר אותו הזמן שיתפעל בו עד לדור דורים הדבר ההוא בעצמו. כי כן יסד המלך בעת הבריאה דבר יום ביומו, וכמאמר חז"ל (שבת קנו) האי מאן דבחד בשבתא וכו' עד מאן דבשבתא, עי"ש.

וכן כל החסדים נעשים בדרך הזה, דהיינו כשהקב"ה דן את אדם הראשון, ראש השנה היה, ועל כן אותו היום נקבע לדין לדור דור. וביום כפור נתרצה הקב"ה למחול לישראל חטאתם, ונקבע היום ההוא למחילה ולסליחה לעולם. וכן גאולת מצרים בניסן, קבע הקב"ה כח הגאולה בבחינת הזמן ההוא, כמאמר המדרש על ויחלק עליהם לילה ע"ש, וכן כולם.

והדמיון בכל זה למלך שהיה עובר עם עבדיו ביער גדול ורחב ידיים, ויצמא שם עבד אחד למים עדי דבק לשונו לחכו, וכפסע היה בינו לבין המות. והמלך בחסדו הגדול וברחמיו על עבדו, שתים הנה היכולות אשר בידו. או שיצוה לקחת המובחר והנמנה שבסוסיו, לרוץ קל מהרה אל מקום מוצא מים להביא ולהשקותו. או שיגזור על עבדיו שימהרו לחפור במקום ההוא באר מים חיים, להשקות צמאון עבדו.

והנה למרות שבעת ההיא אין הבדל בין שני העניינים ההם, אבל לעתיד יש הבדל גדול. דהיינו אם יקרה שיבוא עוד אדם אחר זמן ליער ההוא ויצמא מאד למים, הנה לא יועיל לו מה שיספרו לו מהמעשה שעשה המלך לעבדו אז, שהשתדל לשבור צמאונו. אבל אם יבוא אל המקום שעשה שם המלך באר מים חיים בעבור עבדו, והבאר עדיין קיים, וישתה גם הוא ממנו ויחיה את נפשו. אז תתפעל נפשו, ובעל כרחו

השמש אשר יקדיר עליהם ואז יהיו פטורי מהסוכה, ומכח הפטור אז תראה חרפתם ופחיתות ערכם נגד ישראל.

ונמתיק הענין יותר על פי משל לב' נערים הולכים אל בית הספר, האחד אוהב את רבו ואת תלמודו מאד, והשני בהפך שונא את רבו ואת תלמודו יתעב, ואינו לומד כי אם מפאת ההכרח, אחרי שרבו מכהו בחמת רוחו ומייסרהו בשבט אפו, ואז מוכרח הוא גם כן לשבת על יד רב לשמוע בלמודים.

והנה אם ירצה איש זר בבואו אל בית הספר לעמוד על דבר זה, להבחין מי משני הנערים לומד משקידת לבו ומתשוקתו, ומי מהם אינו לומד רק מפאת ההכרח. הנה כל עוד שהם יושבים צמידים לפני הרב ולומדים יחד אין לעמוד על זה, כי אז כחושק כמוכרח אזניהם פתוחות לשמוע בלמודים, ובמה יודע איפוא מה בלב כל אחד מהם.

אולם בהגיע עת האוכל שרבים מוציאים לחפשי, אז נקל להכיר ולהבחין מי הוא החושק ומי הוא המוכרח. כי זה הלומד רק מפאת ההכרח והכפיה, הנה אך יצוא יצא הדבור מפי הרבי לאמר לכו לבתיכם, מיד ישאוהו רגליו לברוח ולנוס החוצה כאחד הצבאים, גם את חגורו ישכח בבית הספר בחפזו. לא כן הלומד מחמדת לבו, הוא לא יחפז ללכת, אבל שוהה ומתמהמה אולי ישמע דבר מה מפי רבו.

והוא הדבר אשר דברנו, שלא ירצה הקב"ה להראות לעתיד יתרון ישראל על העכו"ם, רק במה שהם עושים מצותיו ית' מאהבה כאשר חפץ, וכמאמר דוד המלך ע"ה (תהלים קיב, א) אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאד. אבל העכו"ם אף אם היו מקבלים את התורה לא היו מקיימין אותה רק על צד ההכרח, אשר הוא שנוא מאד בעיניו ית'. ולכן הוא נותן להם מצוה קלה כדי שיעפילו לקיימה, ומיד הוא מוציא חמה מנרתיקה כדי שיהיו פטורין ממנה. ומכח הפטור ניכר היטב רוע לבם, שאילו קבלו את התורה לא היו מקיימין אותה כי אם מצד ההכרח, כי מיד כשהם פטורין מאיזו מצוה הם בורחין ממנה ומבעטין בה, כתינוק הבורח מבית הספר וכפורק ממנו עול כבד.

ומזה נגלה לעין כל פחיתות ערכם נגד ישראל, אשר לא היה מועיל להם כפיית הר כגיגית כלל. הלא תראה כשישראל פטורין מן הסוכה מחמת החום או גשם שוטף, כמה הם מצטערין בזה, וכמה הם שוהים ומתמהמהים טרם צאתם ממנה, בחשבם

יתנה צדקת המלך ויודה לו על חסדו הגדול אשר עשה לעבדו בזמן ההוא, אחרי אשר טובתו קיימת לעד.

הנמשל, אחרי אשר כל הטובות והחסדים שגמל הקב"ה לאבותינו בימי קדם, קבועים בכח אותו הזמן שנעשה בו. אם כן גם אנחנו בהגיענו לזמן ההוא אנו משיגים הטובות והחסדים ההם, ולכן אנו מזכירים הנסים ונספר מעשיו ית' ברנה, אחרי אשר חסדו קיים לעד.

והדמיון בזה עוד, לחולה שנותנים לו שני מינים כתבים. הא' שבו נרשמו חוקי הסממנים לרפאותו, אשר אחרי עשותו את הרשום בכתב ההוא כבר איננו צריך ליזהר בשמירתו, כי הכתב ההוא בעצמו איננו מרפא. לא כן אם נותנים לו כתב קמיע, שעצם הכתב הוא מרפא, הנה הוא ראוי לכבדו בשמירה מעולה לעד ולעולם.

וזהו הימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור, פירוש שהימים בעצמם מעוררים הכח שניתן להם בעת ההיא, ואם כן גם בכל דור ודור יועילו.